

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2012

Zuzana Lánová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Zuzana Lánová

**INSTITUCIONALIZACE MUSLIMSKÉHO
VYZNÁNÍ VE FRANCII NA ZÁKLADĚ
PRINCIPŮ LAÏCITÉ**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Zuzana Lánová**

Vedoucí práce: **PhDr. David Emler**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

LÁNOVÁ, Zuzana. *Institucionalizace muslimského vyznání ve Francii na základě principů laïcité* Praha, 2012. 44 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. David Emler.

Abstrakt

Bakalářská práce „*Institucionalizace muslimského vyznání ve Francii na základě principů laïcité*“ se v první řadě zabývá důsledky přijetí zákona z roku 1905 o oddělení církve od státu na současnou snahu francouzských vlád o vytvoření instituce reprezentující zájmy francouzské muslimské komunity. Jelikož implikace vyplývající z přijetí tohoto zákona předpokládaly právě i vytvoření zastupitelských organizací jednotlivých uznaných vyznání, mezi které však islám nepatřil, jeho současná pozice druhého nejrozšířenějšího vyznání ve Francii předpokládá i vytvoření reprezentativního orgánu, právě na základě *laïcité*. Tato práce sleduje úsilí jednotlivých francouzských vlád, které vyústilo v ustanovení Francouzské rady pro muslimské vyznání v roce 2003. Tato reprezentativní organizace měla být základem pro vytvoření tzv. francouzského nebo galského islámu, avšak vnitřní problémy způsobené diverzitou participujících muslimských organizací, poukazují na to, že tohoto cíle prozatím nebylo dosaženo.

Abstract

The thesis „*The Institutionalization of the Muslim faith in France on the Basis of the Laïcité principles*” treats on the first place the impact of the acceptance of the law from the year 1905 concerning the separation of church and state on the contemporary attempts of French governments on creating the institution representing interests of the French Muslim community. Implications arising from the acceptance of the law supposed even the creation of representative organisation of concerned confessions. However Islam was never included to the system of recognised confessions, for all that its present position of the second largest confession in France supposes the creation of representative body, mainly on the basis of

laïcité. The thesis follows the effort of single French government which lead to the establishment of French Council of Muslim faith in 2003. This representative organisation should lay the foundations of so-called French or Gallic Islam, nevertheless intern discrepancies caused by the diversity of participatory Muslim organisations, shows that the goal was not reached yet.

Klíčová slova

Francie, laïcité, islám, muslimská komunita, muslimské instituce

Keywords

France, laïcité, Islam, Muslim community, Muslim institutions

Rozsah práce: 79 868 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Zuzana Lánová

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Davidu Emlerovi za jeho cenné rady a vedoucímu bakalářského semináře Phdr. Ondřeji Matějkovi za jeho úsilí při vedení semináře. V neposlední řadě bych ráda poděkovala i své mamince za trpělivost při kontrole mé práce.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: Zuzana Lánová
E-mail: zuzana.lanova@seznam.cz
Semestr: Letní
Akademický rok: 2010/2011
Název práce: Francouzský koncept laičité a jeho vztah k islámu: snaha o institucionalizaci francouzského islámu na základě principů laičité.
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok): Letní semestr 2011/2012
Vedoucí bakalářského semináře: PhDr. Ondřej Matějka
Vedoucí práce (není povinné): PhDr. David Emler
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek): Důvodem pro výběr tématu je zejména jeho aktuálnost a fakt, že této problematice je v českém odporném prostředí věnován jen malý důraz. Jeho aktuálnost pak souvisí s rostoucími problémy v soužití muslimské populace s majoritní francouzskou společností, projevující se např. v přijetí tzv. šátkových zákonů, ale i v rostoucím počtu rasově motivovaných trestných činnů nebo útoků ze strany muslimských radikálů.
Předpokládaný cíl (5 řádek): Předpokládaným cílem práce je představit současné snahy francouzského státu o institucionalizaci islámu jako jeden z důsledků přijetí zákona z roku 1905 o oddělení církve od státu a jeho implikací pro francouzské vlády. Zároveň je i předpokládaným cílem práce zodpovězení otázky, jestli snaha o vytvoření reprezentativních muslimských organizací francouzských politických představitelů přispěla k vytvoření "francouzského islámu", který by nahradil dosavadní "islám ve Francii".
Základní charakteristika tématu (10 řádek): Vzhledem k rostoucím problémům spojených s nedosatečnou, pokud vůbec nějakou, integrací muslimských imigrantů ve Francii, si francouzské vlády během 90. let uvědomili nutnost vytvoření instituce reprezentující zájmy francouzských muslimů. Zároveň tato snaha vychází i z povinnosti státu vyplývající z přijetí zákona z roku 1905 o oddělení církví od státu garantovat svou neutralitu a stejné možnosti všem uznaným vyznáním. Avšak tato snaha je komplikována rozmanitostí různých muslimských komunit přítomných na francouzském území a jejich rozdílnými zájmy, které je jen velmi obtížné zahrnout do jedné reprezentativní organizace.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek): První kapitola se bude zabývat problematikou konceptu laičité obecně, to znamená, že se bude soustředit na jeho historický vývoj, dále na zákon z roku 1905 o oddělení církví od státu a na organizaci uznaných vyznání. V neposlední řadě se první kapitola bude věnovat i vývoji konceptu laičité ve 20. století a jeho vztahem k islámu obecně. Druhá kapitola bude věnována muslimské komunitě ve Francii a vývoji snah o její organizaci. V této kapitole se bude jedna z částí soustředit na obecnou charakteristiku muslimské komunity ve Francii, kde zvláštní důraz bude kladen na působení zahraničních muslimských struktur. Dále bude věnována pozornost chronologickému vývoji reprezentativních muslimských organizací až do vytvoření

Francouzské rady pro muslimské vyznání. Poslední kapitola této práce se bude zabývat právě ustanováním této rady a jejím fungování na přelomu tisíciletí. V neposlední řadě budou v závěru této kapitoly uvedeny i dva koncepty - komunitarismus a neo-fundamentalismus, jako potencionální hrozby pro francouzskou společnost.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Paul Airiau, Cent ans de laïcité française, (Paříž: Presses de la Renaissance, 2005).

Blenadine Chelini-Pont, „Is laïcité state religion“, The George Washington International Law Review 43, č.1 (leden 2010): 765-815.

Alain Gresh et al. eds, 1905-2005, Les enjeux de la laïcité (Paříž: L'Harmattan, 2005).

Amr H. Ibrahim, „Laïcité spécifique de l'islam“, Autre Temps: Les cahiers du christianisme social 1, č. 10, (1986), 21-30.

Gilles Kepel a Susan Milner, Allah in the West: Islam Movements in America and Europa, (Chicago: Stanford University Press, 1997).

Jonathan Laurence, Integrating Islam: Political and Religious Challenges in Contemporary France, (Washington D.C, Brookings Institution Press, 2006).

Jonathan Laurence, Justin Vaïsse, Intégrer l'islam: la France et ses musulmans, enjeux et réussites, (Paříž: Odile Jacob, 2007).

Olivier Roy, Globalised Islam: The Search of New Ummah, (London: C. Hurst & Co. Publishers, 2004).

Olivier Roy, La laïcité face à l'islam, (Paříž: Hachette Littératures, 2006).

Vianney Sevaistre, „Les relations entre le Conseil français du culte musulman (CFCM) et l'État: Quelle nature?“, French Politics, Culture & Society 23, č.1 (jaro 2005): 68-75.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Úvod	3
Kritika literatury	5
Vymezení pojmů.....	7
1. Francouzský koncept <i>laïcité</i>	8
1.1 Historie konceptu <i>laïcité</i>	9
1.2 Koncept <i>laïcité</i> jako právní princip.....	11
1.3 Organizace uznaných vyznání ve Francii	13
1.4 Islám a <i>laïcité</i>	15
2. Institucionalizace islámu ve Francii	17
2.1 Muslimská komunita ve Francii	17
2.2 Vliv zahraničních muslimských struktur	18
2.3 Období <i>laissez-faire</i> v 70. a 80. letech 20. století	19
2.4 Proměna vztahu k islámu v 90. letech 20. století.....	22
2.5 Velká mešita v Paříži (GMP).....	24
2.6 Období konzultací.....	26
3. Francouzská rada pro muslimské vyznání (CFCM)	28
3.1 Vnitřní organizace CFCM	28
3.2 Ustavení první CFCM.....	29
3.3 CFCM a otázka jejího fungování.....	30
3.4 Francouzský stát versus komunitarismus.....	33
3.5 Islámský neo-fundamentalismus.....	34
Závěr	35
Summary	38
Použitá literatura	39

Seznam použitých zkratk

CCMF - *Conseil Consultative des Musulmans de France* (Konzultativní rada francouzských muslimů)

CFCM – *Conseil Français du Culte Musulman* (Francouzské rady pro muslimské vyznání)

CORIF - *Conseil de réflexion sur l'islam en France* (Náboženská rada pro islám ve Francii)

CRCM - *Conseils régionaux du culte musulman* (Regionální rady pro muslimské vyznání)

CRMF - *Conseil Représentatif des Musulmans de France* (Reprezentativní rada francouzských muslimů)

CRIF - *Conseil représentatif des institutions juives de France* (Reprezentativní rada židovských spolků ve Francii)

GMP - *Grande Mosquée de Paris* (Velká mešita v Paříži)

FNMF - *Fédération nationale des musulmans de France* (Národní federace francouzských muslimů)

FPF - *Fédération protestante de France* (Francouzská protestantská federace)

RMF - *Rassemblement des Musulmans de France* (Sdružení francouzských muslimů)

UOIF - *Union des organisations islamiques en France* (Unie francouzských islámských organizací)

Úvod

Vztah francouzské společnosti k náboženství představuje v prostředí západní Evropy často diskutovanou výjimku. Tato výjimka je dána vysoce sekulárním charakterem společnosti, jehož zvláštnost tkví v okolnostech jeho vzniku, kdy Francie, jakožto tradičně silně katolická země, a jako vůbec první stát v Evropě, uzákonila v roce 1905 odluku církve od státu. Přijatý zákon dal v průběhu 20. století vzniknout tzv. konceptu *laïcité*. Ten je typický nejen zvláštním vztahem mezi francouzským státem a původně čtyřmi vyznáními, ale i zvláštním vztahem francouzské společnosti k církvím a náboženstvím obecně.¹ V průběhu 20. století však právě tento specifický vztah společnosti k náboženstvím stál za problémy spojenými s přijímáním dalších náboženství, zejména pak islámu, který se vlivem imigrace v 60. a 70. letech stal druhým nejvíce praktikovaným náboženstvím ve Francii. V současné době se otázka spojená se vztahem hodnot *laïcité* a islámu stala jednou z nejvíce aktuálních. Ta je dána zejména rostoucími obavami francouzské veřejnosti z islámu, některými odborníky nazývanými islamofobie, které pramení zejména ze stigmat, která na islámu ulpěla po teroristických útocích z 11. září 2001.² Ve Francii je toto stigma navíc posíleno problematickou integrací muslimů do francouzské společnosti, která se již od 80. let projevuje jak na sociální, tak na ekonomické úrovni.³ Zdá se, že pro mnohé Francouze tak současná podoba islámu ve Francii představuje zpochybnění identity jejich země a institucí a stejně jako katolicismus na konci 19. století je islám spatřován jako úhlavní nepřítel republiky. V důsledku problematizace vzájemných vztahů začala v průběhu 90. let vycházet najevo i absence institucí, které by byly schopny zprostředkovat případná jednání mezi státem a muslimy.

Hlavním tématem práce je právě činnost francouzských vlád, vedoucí k institucionalizaci islámu ve Francii, a to na základě principů *laïcité*. Cílem práce je pak zodpovězení otázky, zdali tento proces vytváření muslimských institucí přispěl k proměně „islámu ve Francii“, vnímaného jako cizí prvek ve společnosti, na „francouzský islám“, tedy islám bližší francouzským hodnotám a francouzské společnosti.⁴ Co se týká časového

¹ Čtyřmi uznanými vyznáními byly: katolicismus, luteránství, kalvinismus a judaismus.

² Pavel Barša, Nová xenofobie, *Dingir*, č. 1 (2006), 4.

³ Jedná se především o všeobecné ekonomické problémy muslimské komunity, která je dána mj. vysokou mírou nezaměstnanosti. V porovnání s majoritní společností, u které míra nezaměstnanosti dosahovala v 80. letech úrovně 15 %, u muslimské populace se toto číslo blížilo 32 %. Ekonomické problémy stály i za vytvářením uzavřených muslimských komunit na předměstích francouzských měst. Jonathan Laurence, „From the Élysée Salon to the Table of Republic“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 41.

⁴ Jean-Louis Debré, *En mon for intérieur*, (Paříž: J.-C. Lattès, 1997).

a teritoriálního vymezení, práce se vzhledem ke zvolenému tématu omezuje na území Francouzské republiky. Časově je téma omezeno 80. léty a rokem 2008, kdy se konaly volby do *Conseil français du Culte musulman* (Francouzské rady pro muslimské vyznání, dále jen CFCM), které znamenaly konec éry Velké mešity v Paříži (*Grande mosquée de Paris*, dále jen GMP) ve vedení CFCM a jiných institucí, které vznikaly na počátku institucionalizačního procesu. Důvodem pro výběr tohoto tématu je především jeho aktuálnost, která je dána rostoucím napětím ve francouzské společnosti projevujícím se např. nepokoji na předměstích francouzských měst nebo přibývajícím počtem útoků islámských radikálů,⁵ na druhé straně i přijímanou legislativou, která dále vyostřuje vztahy mezi muslimy a většinovou společností. Jedná se zejména o tzv. šátkové zákony zakazující ostentativní nošení náboženských symbolů ve školách z roku 2004 a o zákon z roku 2010 zakazující nošení muslimských oděvů zahalujících obličej. Důvodem pro výběr tématu je také fakt, že v českém odborném prostředí není tato problematika příliš zmapována.

První kapitola práce je věnována představení historického vývoje, který vedl k přijetí zákona z roku 1905 o oddělení církve od státu, a tedy k ustavení francouzského modelu *laïcité*. V rámci této části je jedna z podkapitol věnována samotnému zákonu o odluce, kde jsou vysvětleny nejdůležitější implikace daného zákona pro francouzský stát a pro organizaci uznaných vyznání. Poslední podkapitola se věnuje vztahu islámu k *laïcité* obecně. Druhá kapitola práce se soustředí především na činnost předních francouzských představitelů, vedoucí k institucionalizaci islámu ve Francii, nebo podle slov francouzského ministra vnitra Jeana-Louise Debrého snah o vytváření francouzského islámu.⁶ V této části jsou nejprve stručně představeny charakteristické rysy muslimské komunity ve Francii. Důraz je kladen zejména na vliv zahraničních muslimských struktur na tuto komunitu, jelikož právě ony dále ovlivňují fungování muslimských reprezentativních organizací. Následně se práce chronologicky zabývá již zmiňovaným institucionálním vývojem, jehož vrcholem bylo ustavení Francouzské rady pro muslimské vyznání. Vývoj je analyzován od dob *laissez-faire* v 70. a 80. letech, přes období proměny vztahu k islámu v 90. letech, až po dobu tzv. konzultací, které vyvrcholily vytvořením zmiňované rady. Samotné Francouzské radě pro muslimské vyznání je pak věnována

⁵ Nepokoje na předměstích francouzských měst, která jsou obývána zejména imigranty, zasáhly celou Francii v roce 2005 i 2006. Co se týče útoků muslimských radikálů, může být příkladem útok na židovskou školu v Toulouse z roku 2012, který byl činem alžírského teroristy.

⁶ Jean-Louis Debré je francouzský politik, člen strany UMP (*Union pour un mouvement populaire*, Unie pro lidové hnutí), které také předsedal. V letech 1995 až 1997 působil jako ministr vnitra. V současné době zastává post předsedy Francouzské ústavní rady.

poslední kapitola této práce. Ta se soustředí zejména na její organizaci, jednotlivé volby do této rady a krize spojené s jejím fungováním. Závěrem jsou představeny i dva koncepty, které představují potenciální hrozbu pro francouzskou společnost – tzv. neo-fundamentalismus, jehož analýza je postavena na argumentaci Oliviera Roye a komunitarismus.⁷

Kritika literatury

Tato bakalářská práce má charakter kompilační studie založené na kritické analýze především sekundárních zdrojů, ale i na rozboru pramenů. Práce usiluje o objektivní přístup ke zkoumané problematice vlivu *laïcité* na vytváření muslimských reprezentativních institucí. Vzhledem k omezenému množství česky psané odborné literatury, zabývající se ať samotným konceptem *laïcité* nebo jeho vztahem k islámu, je v této práci čerpáno především z francouzských a anglických zdrojů. Co se týká pramenů, práce pracuje s originálním zněním zákonů, které jsou ve většině případů dostupné online na webových stránkách francouzského Národního shromáždění nebo Senátu. Dalším příkladem použitých pramenů je i *Charte du culte musulman en France* (Charta muslimského vyznání ve Francii).⁸

Podkapitola práce, věnovaná historickému vývoji konceptu *laïcité*, vychází především z publikace *Cent ans de laïcité française 1905-2005*,⁹ která byla vydána v roce 2005, tedy v roce stoletého výročí vzniku zákona o oddělení státu a církve, a rok poté, co byly vydány tzv. šátkové zákony. Jejím autorem je Paul Airiau, odborník na moderní církevní dějiny, především pak na vývoj církví v 19. a 20. století. Autor v tomto díle přibližuje původ vzniku a vývoj konceptu *laïcité* a rozvoj debaty o zvláštním vztahu mezi francouzskou společností a katolickou církví především. V této kapitole je ale použita i publikace *1905-2005, L'enjeux de la laïcité*,¹⁰ která se skládá z několika odborných statí na dané téma, jejichž autoři jsou členy komise *Islam&Laïcité*.¹¹ V této úvodní historické kapitole je použita řada odborných článků, např. *Religion and incorporation: Islam in*

⁷ Komunitarismus – směr reagující na liberalismus a individualismus, který klade důraz na hodnoty přijaté v rámci určité komunity lidí. Více kapitola 3.4.

⁸ Charta muslimského vyznání ve Francii, dostupná online: http://www.mosquee-de-paris.org/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=2 (staženo: 21. 4. 2012).

⁹ Paul Airiau, *Cent ans de laïcité française*, (Paříž: Presses de la Renaissance, 2005).

¹⁰ Alain Gresh et al. eds, *1905-2005, Les enjeux de la laïcité*, (Paříž: L'Harmattan, 2005).

¹¹ *Islam&Laïcité* je komise ustanovená v roce 1996, složená z osobností pocházejících z různého prostředí. Jejimi členy jsou zástupci muslimského vyznání, zástupci odborů, novináři, spisovatelé nebo univerzitní profesori. Hlavním úkolem komise je analýza a reflexe aktuálních problémů spojených se vztahem *laïcité* a islámu ve Francii. <http://www.islamlaicite.org/>.

*France and Germany*¹² od Rivy Kastoryanové, odbornice na problematiku menšin, působící na pařížské Sciences Po, nebo *Aux origines du renouveau de la question laïque*,¹³ jehož autorem je Joël Roman, uznávaný francouzský filozof. Pro část práce věnující se vztahu *laïcité* a islámu byla především použita publikace francouzského politologa a profesora florentské univerzity Oliviera Roye, *La laïcité face à l'islam*,¹⁴ vydaná v roce 2009. Tato kniha představuje zásadní myšlenku, že islám v podmínkách západního světa je již dostatečně sekularizován, a proto již nepředstavuje výjimku mezi světovými náboženstvími, ani nebezpečí pro své okolí. V této části je použita i další publikace komise *Islam&Laïcité, Islam de France, Islams d'Europe*,¹⁵ ve které jsou vztahy islámu a *laïcité* představeny především z perspektivy muslimů.

Ve druhé kapitole práce je použita především literatura zabývající se integrací islámu do francouzské společnosti obecně. V této části byly použity zejména publikace vydané americkým autorem Jonathanem Laurencem, který v současné době působí na Harvardské univerzitě jako odborník na problematiku integrace a emancipace islámu v západním světě. Stěžejním dílem Jonathana Laurence v této práci je kniha *Integrating Islam: Political and Religious Challenges in Contemporary France*,¹⁶ vydaná v roce 2006, která představuje dané téma jak v sociální, tak politické perspektivě. Dále byla do práce zakomponována jeho odborná stať *From the Élysée Salon to the Table of Republic*,¹⁷ která stručně popisuje historický vývoj vzniku muslimských institucí ve Francii. V této části byla také použita kniha Gillese Kepela, předního odborníka na islám ve Francii, a Susan Milnerové, *Allah in the West: Islam Movements in America and Europa*,¹⁸ zaměřující se na vznik muslimských politických reprezentací v západním světě obecně. Byly zde také využity práce některých, nyní už bývalých, francouzských politiků, kteří osobně přišli do styku s procesem institucionalizace islámu ve Francii. Příkladem mohou být memoáry Jeana-Louise Debrého, ministra vnitra v letech 1995-1997, *En mon for intérieur*,¹⁹ nebo článek

¹² Riva Kastoryano, „Religion and incorporation: Islam in France and Germany“, *IMR* 38, č. 3 (listopad 2004), 1234-1255.

¹³ Joël Roman, „Aux origines du renouveau de la question laïque“, *Les idées en mouvement*, č. 121 (srpen-září, 2004): 2-17, <http://go.galegroup.com> (staženo: 10. 4. 2012).

¹⁴ Olivier Roy, *La laïcité face à l'islam*, (Paříž: Hachette Littératures, 2006).

¹⁵ Alain Gresh et al. eds, *Islam&Laïcité, Islam de France, Islams d'Europe* Paříž: L'Harmattan, 2005.

¹⁶ Jonathan Laurence, *Integrating Islam: Political and Religious Challenges in Contemporary France*, (Washington D.C, Brookings Institution Press, 2006)

¹⁷ Laurence, Jonathan, „From the Élysée Salon to the Table of Republic“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 37-64.

¹⁸ Gilles Kepel, *Allah in the West: Islam Movements in America and Europa*, (Chicago: Stanford University Press, 1997).

¹⁹ Debré, *En mon for intérieur*.

*L'Organisation de l'islam en France: l'exemple de la Fédération protestante peut-il être utile?*²⁰ bývalého socialistického ministra vnitra a obrany Pierra Joxe.

Poslední kapitola práce věnovaná vývoji ve Francouzské radě pro muslimské vyznání vychází zejména z novinových článků největších francouzských médií – *Le Monde* nebo *Le Figaro*. Při představení konceptů neo-fundamentalismu a komunitarismu jsem vycházela z již zmíněné publikace Oliviera Roye *La laïcité face à l'islam*, doplněnou o knihu stejného autora *Globalised Islam*.²¹ V části o komunitarismu bylo čerpáno z knihy *Cent ans de laïcité française* Paula Airiaua.

Vymezení pojmů

Pojem *laïcité* je definován jako koncept a organizace společnosti vycházející z oddělení církve od státu, v rámci kterého je církvi odňata jakákoliv politická moc, zejména však jakýkoliv podíl církve na vzdělávání.²² Pojmem *laïcité* je tedy označován vztah církve a státu, kdy stát zákonem určuje hranice vlivu církve a její místo ve společnosti. Jedná se o soubor zákonů a politických praktik. Proto není možné tento termín zaměňovat s pojmem sekularizace, který označuje postupnou a zákonem nenucenou emancipaci společnosti od vlivu církve. Stát tedy může být zároveň sekularizovaný, přesto ne laický, a to i když existuje oficiální náboženství (např. Velká Británie). Může být i laický, striktně oddělující církev od státu, avšak uznávající roli církve ve veřejné sféře (např. USA).²³ Nakonec stát může být tzv. laický, jako je tomu v případě Turecka, kde v zákonech neexistuje žádný odkaz na islám, ale kde *de facto* neexistuje oddělení církve od státu, jelikož *imámové*²⁴ stále zastávají funkce ve vedení státu. Existuje tedy více forem *laïcité*, avšak tento koncept bývá nejčastěji spojován s frankofonními oblastmi, anebo Tureckem.

Pojem *laïcité* byl poprvé použit v roce 1887, a to ve Slovníku francouzského jazyka Émila Littré.²⁵ V rámci této práce používám francouzský pojem *laïcité* bez překladu, jelikož pro něj v češtině neexistuje patřičný ekvivalent. Při překladu francouzského *laïque* vycházím z překladu pojmu *laïque* v Dějinách Francie od Marca Ferra, které vydalo

²⁰ Pierre Joxe, „L'Organisation de l'islam en France: l'exemple de la Fédération protestante peut-il être utile?“, *French Politics, Culture & Society*, č. 1 (jaro 2005): 110-114. <http://go.galegroup.com> (staženo: 10. 4. 2012).

²¹ Olivier Roy, *Globalised Islam: The Search of New Ummah*, (London: C. Hurst & Co. Publishers, 2004).

²² Roy, *La laïcité face à l'islam*, 29-30.

²³ Ibid, 33-34.

²⁴ Muslimští duchovní, znalci Koránu.

²⁵ Pierre Fiala, „Les termes de la laïcité. Différenciation morphologique et conflits sémantiques“, *Mots*, č. 27 (1991), 48.

Nakladatelství Lidových novin, ve kterém byl zvolen český ekvivalent „laický“.²⁶ Jedná se o nepřiliš přesný překlad, jelikož francouzské *laïque* se blíží spíše českému nekofesní nebo necírkevní.

V práci se je také často využit pojem Západ (*Occident*), popř. západní civilizace jakožto protiklad Východu (*Orient*), východní civilizace. Vymezení těchto pojmů vychází především z chápání těchto termínů ve francouzském a britském odborném prostředí, které analyzoval ve své publikaci *Orientalismus* Edward Said. Ten uvádí, že pod pojmem Východ je obecně vnímána kultura nebo civilizace, která představuje kontrast té západní. Proto jeho teritoriální vymezení je velmi rozsáhlé, jelikož pokrývá nejen území Blízkého a Středního Východu, ale i území Dálného Východu a severní Afriky. Zároveň je v rámci tohoto pojetí Východ vnímán jako nedokonalý a nemoderní.²⁷

Užívaným pojmem muslim nebo muslimský je obecně možné odkazovat na náboženskou, kulturní nebo etnickou entitu. Tato práce používá zmiňovaný pojem primárně v náboženském smyslu, označuje tím tedy příslušnost k islámu. Pojem komunita pak označuje společenství lidí sdílejících jedno společné území a určitý atribut, v popisovaném případě muslimské komunity právě vztah k islámu.

1. Francouzský koncept *laïcité*

Tato práce se primárně zabývá francouzským modelem *laïcité*, který je v porovnání s ostatními koncepty vnímán jako nejradikálnější, a který již podle některých odborníků může svými rituály, texty a symboly zastávat roli občanského náboženství.²⁸ Tento fakt je navíc znásoben situací ve francouzské společnosti, která se např. podle názoru Oliviera Roye nachází v krizi své republikánské identity. Ta se projevuje nejen v hledání vnějších nepřátel, ale především ve zdůrazňování národních hodnot a principů, mezi které *laïcité* rozhodně patří.²⁹ První kapitola nejprve představuje historický a společenský vývoj, který předznamenával přijetí zákona z roku 1905 o oddělení církve od státu a tím i ukotvení *laïcité*. Následně se zaměřuje na zákon samotný a na množství implikací, které jeho přijetí

²⁶ Marc Ferro, *Dějiny Francie*, (Praha: NLN, 2006), 514-517.

²⁷ Edward Said, *Orientalism*, (London: Penguin Books, 1991), 20-21.

²⁸ Blenadine Chelini-Pont, „Is laïcité state religion“, *The George Washington International Law Review* 43, č. 1 (leden 2010): 815.

²⁹ Viz proslov bývalého francouzského prezidenta Jacquese Chiraca z prosince 2003, ve kterém říká: „Laïcité je vepsána v naší historii. Je v srdcích naší republikánské identity, je výjimečností našeho národa [...]“ („*La laïcité est inscrite dans nos traditions. Elle est au cœur de notre identité républicaine, elle est la singularité de notre nation [...]*“). Citováno z: Airiau, *Cent ans, 165*.

pro francouzský stát a pro organizaci vyznání na jeho území představovalo. Poslední dvě podkapitoly jsou pak věnovány vývoji *laïcité* ve 20. století a jeho vztahu k islámu.

1.1 Historie konceptu laïcité

Historická etapa, jejímž vyvrcholením bylo přijetí zákona o oddělení církve a státu v roce 1905, měla počátky již v předvečer Velké francouzské revoluce, přesněji v roce 1787, kdy král Ludvík XVI. v tolerančním ediktu akceptoval jiná než katolická vyznání a ustanovil laické občanské rejstříky. V roce 1789 došlo k první proměně vztahu církve a francouzského státu, a to poté, co majetek církve připadl francouzskému národu, zároveň byl zaveden i státem stanovený plat duchovních, kteří se tak stali státními zaměstnanci. V roce 1790 pak vstoupila v platnost tzv. Občanská ústava duchovenstva, která zavedla jeho civilní organizaci. Byl snížen počet farností a v rámci Francie bylo vytvořeno 83 diecézí, jejichž představení byli jmenováni francouzskou vládou. V roce 1795 byl pak vydán zákon, ve kterém bylo poprvé uvedeno, že: „Republika neuznává, nepodporuje, a ani nefinancuje žádné vyznání“,³⁰ čímž stát poprvé uzákonil oddělení církve od státu. Stejná formulace byla použita i v zákoně z roku 1905. Co se týče ostatních církví, ty spíše profitovaly z dané situace, jelikož katolická církev ztrácela v souvislosti s odmítnutím ze strany státu svůj monopol na duchovní život společnosti.³¹ Zároveň však důraz na národní dědictví a národ obecně začal nahrazovat jakoukoliv jinou rovinu francouzské identity.³² Tato změna statutu katolické církve může být interpretována buď jako snaha o zřízení státem kontrolované církve, nebo i jako snaha o zavedení národního náboženství.³³ Zároveň takový proces „dekristianizace“ znamenal konec nejen diskriminace založené na náboženství, ale i diskriminace založené na dědičném společenském statutu.

Po nástupu Napoleona Bonaparta na francouzský trůn byl v roce 1801 přijat konkordát s Vatikánem, v jehož čele v této době stál papež Pius VII., který restructuroval francouzskou katolickou církev. Udělil jí svobodu náboženské praxe a veřejného vyznání, organizoval její vnitřní i teritoriální uspořádání (potvrzení diecézí, jmenování biskupů, přísaha kněží, vládní kontrola, atd.) a zaručoval jí politickou legitimitu. Tím se ze státní katolické církve stala pouze „církev většiny Francouzů“. Konkordát dal také vzniknout systému založenému na třech uznávaných vyznáních (v roce 1808 ještě přibyl judaismus),

³⁰ Dekret z 21. února 1795 o oddělení církve od státu: <http://www.eglise-etat.org/1795.htm> (staženo: 6. 3. 2012).

³¹ Airiau, *Cent ans*, 17-22.

³² Již Deklarace práv člověka a občana uvádí, že „Princip veškeré svrchovanosti spočívá v podstatě v národě“, ne na vůli Boží.

³³ Gresh et al., *1905-2005*, 24 – 28.

čímž se ještě více posílil náboženský pluralismus ve Francii. Církvě byly také povinny primárně uznávat francouzské zákony před zákony církevními, v důsledku čehož přestal katolicismus sloužit jako zdroj společenských norem. Napoleonův zákoník, tzv. *Code Civil*, náboženskou otázku ignoroval absolutně. Tento systém vztahů stát-církev zůstal platný ve Francii až do roku 1905.³⁴

Pro éru 19. století, nazývanou obdobím dvou Francií nebo období války dvou Francií, je typické všeobecné rozdělení francouzské společnosti na zastánce a odpůrce role církve ve veřejném životě. Toto rozdělení se projevuje i na přístupu společnosti k politické sféře, kdy se dělí na příznivce monarchie, katolické církve a konzervativních hodnot a na druhou stranu na zastánce republiky, laických a levicových hodnot.³⁵ Přestože konkordát z roku 1801 značně oslabil vliv církve ve Francii, po skončení Velké francouzské revoluce a následné restauraci Bourbonů na francouzský trůn, zažívala katolická církev v první polovině 19. století značný růst. Navíc v souvislosti s úspěchem kolonizace a vývoje náboženských misí v nově nabytých oblastech se tak i dělo v zámoří. Vrchol jejího dosaženého vlivu ve společnosti představoval tzv. zákon *Falloux*, přijatý v roce 1850, který církvi zajistil kontrolu nad všemi stupni vzdělávání.³⁶ Za vlády druhého císařství pak byla církev podporována konzervativně, pouze ve smyslu sociální kontroly, avšak už v této době se objevovaly hlasy, které zpochybňovaly církevní monopol nad vzděláváním (např. Victor Duruy, ministr veřejného vzdělávání v 60. letech). Avšak až s nástupem III. Republiky a republikánských stran se v roce 1877 koncept *laïcité* vrátil do politického povědomí. V této době došlo ke znovu uzákonění možnosti rozvodu, veřejného, povinného a laického základního vzdělávání, laicizaci zdravotnictví apod. Dalším důležitým mezníkem byl zákon z roku 1901, který umožňoval sdružování ve spolcích, společnostech a jiných organizacích bez účelu zisku. Před tímto datem francouzská ústava sdružování ve spolcích neumožňovala.³⁷

Pro období 19. století je také typický rozvoj sekularizované společnosti, tzn. společnosti, ze které se postupně a nenuceně vytrácí náboženská praxe. Klasická teorie vysvětluje sekularizaci jako důsledek zpochybnění křesťanského dogmatu, ke kterému došlo v rámci reformace. Zároveň podle této teorie zniká moderní společnost, ve které roste pocit individualismu, sílí racionalita a tolerance vůči dalším náboženstvím, vedl

³⁴ Frank J. Coppa, *Controversial concordats* (USA: CUA Press, 1999), str. 33-37.

³⁵ Debata o *laïcité* na webových stránkách Senátu Francouzské republiky: http://www.senat.fr/colloques/actes_laicite/actes_laicite_mono.html#toc5 (staženo: 27. 4. 2012).

³⁶ Gresh et al., *1905-2005*, 24-28.

³⁷ Airiau, *Cent Ans*, 42.

k zpochybnění autority katolické církve.³⁸ Legislativní oddělení státu a církve, jakožto vrchol sekularizace, tento fakt následně ještě znásobilo. Odlišný pohled na tuto problematiku přináší Britská socioložka Grace Daviová ve své publikaci *Výjimečný případ Evropa: Podoby víry v dnešním světě*. Představuje zde specifika evropských církví, které se podle jejího názoru nebyly schopny přizpůsobit vývoji ve společnosti, především pak průmyslové revoluci a s ní spojenými změnami ve společnosti. Tyto společenské změny stály za vytvářením paralelních struktur, které byly v průběhu průmyslové revoluce schopny převzít do té doby typicky církevní role (viz odbory a organizování dělníků na úrovni podniků).³⁹

1.2 Koncept laičité jako právní princip

V letech 1904 a 1905 vygradoval vztah francouzského státu a katolické církve natolik,⁴⁰ že byl předložen návrh zákona na oddělení církve od státu. Autory tohoto návrhu byli budoucí francouzský premiér Aristide Briand a Jean Jaurès, oba představitelé Francouzské socialistické strany (*Section Française de l'Internationale Ouvrière*, SFIO). V konečné verzi zákona, přijatého 9. prosince 1905, byly uzákoněny tři základní principy: svoboda svědomí,⁴¹ úplné oddělení církví od republikánského státu a svoboda vyznání, nejenom pouze v soukromé sféře, ale i v rámci společnosti. V důsledku bylo docíleno toho, že Francouzská republika se stala liberální a v otázkách náboženství neutrální, ne tedy ideologicky založenou a byla od této chvíle uznávaného jako jediný zdroj práva a zákonů. Zákonem se stát také zavazoval, že nebude vstupovat do vnitřní organizace církve. Tím se vzdal i své finanční odpovědnosti (Odstavec 2 – stejný jako v roce 1795).⁴² Problémy pro budoucnost představoval fakt, že zákon se zabýval pouze tradičními čtyřmi vyznáními – katolictvím, luteránstvím, kalvinismem a judaismem. Tato vyznání měla podle zákona vytvořit tzv. *associations cultuelles* (volně přeloženo jako kultické spolky), které měly nahradit veřejné církevní instituce. Podle předpokladu, měly být jejich činnost spojená s financováním církve, její veřejnou činností (správa nemocnicí, věznic, apod.) a veřejnými náboženskými obřady. Tyto spolky byly ze zákona tvořeny výhradně jedinci a ne organizacemi a měly se primárně zabývat záležitostmi spojenými s daným vyznáním.

³⁸ Grace Daviová, *Výjimečný případ Evropa: Podoby víry v dnešním světě*, (Praha: CDK, 2009), 26-27.

³⁹ *Ibid.*, 169-175.

⁴⁰ Situace vyvrcholila v roce 1904, kdy francouzský parlament odhlasoval přerušování diplomatických vztahů s Vatikánem.

⁴¹ Pod pojmem svoboda svědomí je chápána svoboda jedince jednat podle svých zásad, a to i v případě, že odporují zásadám společnosti jako celku.

⁴² Znění zákona z roku 1905 o separaci církve, webová stránka Národního shromáždění: <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/eglise-etat/sommaire.asp> (staženo: 4. 3. 2012).

Jednalo se tedy o spolky s velmi omezenou působností.⁴³ Církvě zároveň měly možnost vytvářet spolky na základě zákona z roku 1901 o sdruženích.

Vlivem zákona z roku 1905 začalo vyznání spadat do soukromé sféry života občanů,⁴⁴ avšak statut soukromých skupin předpokládal rozvoj veřejných svobod, implikující tedy i jistý podíl státní kontroly nad jejich činností. Stát si tedy zachovával pozici regulátora vůči církvím, projevující se např. finanční kontrolou. Zároveň zákon z roku 1905 implikoval i vznik konfesijního pojetí náboženství, jelikož předpokládal vznik reprezentativních institucí jednotlivých vyznání s jasně danou autoritou v čele. Navíc stát tím, že zaručoval rovnost všech vyznání, zároveň garantoval i rovné postavení těchto reprezentativních institucí v rámci Francouzské republiky, samozřejmě za předpokladu, že jejich činnost nebude v rozporu se zákony republiky. Předpokladem také bylo, že nově vytvořené instituce budou platformou pro případná jednání mezi církvemi a státem. Příkladem pro vytvoření těchto institucí měla být tradičně hierarchizovaná a organizovaná katolická církev.⁴⁵ V neposlední řadě byla důsledkem přijetí zákona i svoboda církve, vůči níž již proto nebylo možné vést další boj.⁴⁶ V samotném zákonu se pak termín *laïcité* nevyskytoval, i když je to právě on, kdo stál na počátku této proměny postoje veřejnosti k náboženstvím. *Laïcité* je proto možné definovat i jako obecný princip pro další zákony zabývajícími se postavením církví na francouzském území.⁴⁷

Výjimečné postavení v rámci platnosti zákona z roku 1905 získal region Alsace-Moselle, který si vzhledem ke své příslušnosti k Německé říši zachoval německý právní systém, ve kterém nebyl zakomponován zákon o odluce církve, ani jiná laická legislativa vydaná od roku 1871. V roce 1924 se proto francouzská vláda dohodla s místní správou o harmonizaci obou právních systémů, která počítala s udržení *statu quo* místní legislativy týkající se otázky vyznání a kongregací.⁴⁸ Tato úprava zákona je platná dodnes, proto tento region stále financuje uznaná náboženství na svém území, mezi něž však nepatří „nová“ náboženství, jako je islám, hinduismus, apod.

⁴³ Airiau, *Cent Ans*, 60-61.

⁴⁴ Byla vytvořena jasná hranice mezi soukromou (jedinci, rodina, církev) a veřejnou (syndikáty, politické strany, atd.) sférou života.

⁴⁵ Danièle Hervieu-Léger, „Le miroir de l’islam en France“, *Vingtième siècle, Revue d’histoire*, č. 66 (duben-červen 2000): 81-82.

⁴⁶ Gresh et al., *1905-2005*, 35-36.

⁴⁷ Roy, *Laïcité face à l’islam*, 37-38.

⁴⁸ Airiau, *Cent Ans*, 76-77.

1.3 Organizace uznaných vyznání ve Francii

Francouzskými katolíky bylo přijetí zákona z roku 1905 o oddělení církve a státu vnímáno jako vrchol nepřízně francouzského státu. Mnozí z nich si byli vědomi, že přijetí tohoto zákona znamená pohromu pro katolickou církev ve Francii jako celek, zejména však pro rozpočet církve. Odpovědí katolické církve na přijetí zákona proto bylo vydání dvou encyklik papeže Pia X., ve kterých vyjádřil odsouzení principů odhlasovaného zákona. V rámci negativních reakcí zároveň katoličtí představitelé odmítli i vytvoření systému tzv. *associations cultuelles*. Proto bylo nutné po určitou dobu přijmout opatření, která zajišťovala organizaci katolické církve i po odmítnutí zákona. Kompromisem se roku 1907 stalo přijetí organizace na základě zákona z roku 1881 o svobodě shromažďování. Finálně se situaci podařilo vyřešit až v roce 1924, kdy zásluhou Aristida Brianda, tehdejšího ministra zahraničí, byla podepsána smlouva s Papežským státem, ve které Vatikán uznal organizaci francouzských diecézí na základě tzv. *associations diocésaines*, neboli biskupských spolků, které nahradily systém *associations cultuelles* z roku 1905. Tímto krokem papež *de facto* vyjádřil souhlas s odlukou církve a začal ji respektovat.⁴⁹ Přijetím odlišné organizace katolické církve došlo i k určitému porušení zákona z roku 1905, avšak dominantní postavení katolické církve ve Francii (až 95% populace) jí zajistilo v tomto ohledu toleranci ze strany francouzského státu. Pro něj také tento ústupek představoval záruku, že nově vzniklý model církevní organizace má šanci reálně fungovat. Organizace biskupských spolků je hierarchická, protože je založena na autoritě biskupa. Na rozdíl od *associations cultuelles* jsou tedy organizovány na úrovni biskupství, a ne na základě veřejných církevních institucí, které by v případě katolicismu představovaly farnosti. V současné době je každé biskupství a každá farnost právně reprezentována vlastním biskupským spolkem, v jehož čele stojí biskup. Každý rok se pak pořádá valné shromáždění všech spolků, na kterém se diskutují především otázky spojené s financování spolků.⁵⁰

Co se týče protestantského vyznání, před přijetím zákona z roku 1905 bylo jeho místo ve společnosti vymezeno pouze konkordátem z roku 1801, jelikož ho v jeho rozmanitosti nebylo možné efektivně organizovat. Bezprostředně v reakci na přijetí zákona z roku 1905 vznikla ve shodě pěti protestantských synod *Fédération protestante de France* (Francouzská protestantská federace, dále jen FPF), představující nekultickou organizaci.

⁴⁹ Ibid., 74.

⁵⁰ Ibid., 72-73.

Již existující protestantské organizace přijaly strukturu *association cultuelle* a zapojily se do soustavy FPF. V bezprostředním přijetí organizace na základě zákona z roku 1905 hraje roli i fakt, že množství představitelů protestantských církví se účastnilo procesu vytváření zákona.⁵¹ V průběhu celého 20. století přistupovaly k federaci další protestantské církve a hnutí, např. baptisté, apoštolská církev nebo charismatické hnutí.⁵² Jeho součástí se stala i reformovaná církev Alsaska a Lotrinska. Celkově je v současné době v rámci této federace sdruženo až 500 různých organizací, ve výsledku tedy shromažďuje až 900 tisíc protestantů. Cílem jejího fungování je především organizace uvedeného množství rozdílných protestantských organizací, proto se její činnost nejvíce projevuje v oblasti etiky a společenského soužití.⁵³ Schopnost organizovat takové množství protestantských církví pak vytváří příklad pro možné fungování reprezentativní instituce stejně rozmanitého islámu ve Francii.

Další uznané vyznání, judaismus, si i po schválení zákona z roku 1905 zachovalo své tradiční struktury, přeměněné na *associations cultuelles*, které ale byly v rámci druhé světové války rozpuštěny a nahrazeny jedinou organizací reprezentující francouzské Židy. Ta zanikla v roce 1944 a byla nahrazena *Conseil représentatif des institutions juives de France* (Reprezentativní rada židovských spolků ve Francii, dále jen CRIF), která v současné době představuje jediný židovský reprezentativní orgán sdružující velmi rozmanité židovské organizace. V prvních letech po jeho založení byla, vzhledem k represím uplatňovaným na židovskou menšinu v průběhu druhé světové války, hlavním předmětem zájmu CRIFu, pomoc židovskému obyvatelstvu. Až později následovala snaha o sjednocení francouzských židovských spolků. V současné době se činnost rady soustřeďuje na boj proti silicím antisemitismu.⁵⁴ Jednotlivé židovské organizace jsou však ve své podstatě velmi roztržštěné, protože každá se profiluje na základě jiného určení, buď ve vztahu ke společnosti, k politice nebo k vyznání. Další rovinou dělení je i vztah k Izraeli. V rovině náboženské existuje ve Francii konzistoř a hlavní francouzský rabín. Na druhou stranu *Fond social juif unifié* (Sjednocený židovský sociální fond) se zabývá problematikou spojenou se vzděláváním, zdravotní péčí a sociální akcí. V neposlední řadě

⁵¹ Jean Baubérot, *La laïcité à la française et la minorité protestante*, *Autre temps. Les cahiers du christianisme social*, č. 10 (1986), 8-9.

⁵² Historie federace na oficiálních webových stránkách: <http://www.protestants.org/index.php?id=81> (staženo: 7. 4. 2012).

⁵³ Pierre Joxe, „L'Organisation de l'islam en France: l'exemple de la Fédération protestante peut-il être utile?“, *French Politics, Culture & Society*, č. 1 (jaro 2005), 112-113.

⁵⁴ Samuel Ghiles-Meilhac, *De la discorde au fragile compromis*, *Bulletin du Centre de recherche français de Jérusalem*, č. 20 (2009), nestránkováno.

je přítomna i politická reprezentace soustřeďující se především na udržování dobrých diplomatických vztahů s Izraelem.⁵⁵ O židovské reprezentaci tedy nelze tvrdit, že je ve všech ohledech jednotná, nicméně na politické úrovni je reprezentována právě CRIFem.

1.4 Islám a laïcité

Koncept *laïcité* je v západní společnosti považován za vrchol soupeření světské a církevní moci. Tedy císaře a papeže, krále a Říma a následně státu a církve, to znamená dvou institucí s výrazným mocenským vlivem. V západní společnosti není otázka *laïcité* otázkou poměru mezi církevním a světským, ale je spíše důsledkem procesu, během kterého obě tyto entity usilují o stejnou míru „posvátnosti“ a stejnou míru světské moci.⁵⁶ Tato charakteristika francouzské *laïcité* je jedním z vysvětlení, proč v muslimském světě chybí potřeba vyloučení církve z veřejného života - církve zde totiž nereprezentuje další legitimní protipól moci.⁵⁷ Proto hlavním problémem, který *laïcité* pro muslimy představuje, není *laïcité* samotná, ale spíše sekularizace s ní spojená.

V důsledku migrace muslimů v 70. a 80. letech, jejíž hlavním cílem byly země „Západu“, došlo i k vytvoření nových směrů v islámském náboženství. Tyto nové směry svým minoritním postavením ve společnosti, která jim pevně vymezila hranice, byly donuceny začít respektovat hodnoty uznávané v cílových zemích, čímž se zároveň začaly vzdalovat tradičnímu vyznání. Proto dnešní liberální nebo umírnění muslimové přijímají i možnost reformy tradičního islámu a s tím spojené přijetí „pravidel hry“ západních demokratických států. A v případě Francie se jedná především o přijetí hodnot francouzské společnosti, mezi něž patří i principy konceptu *laïcité*. Tím se muslimové dnešní doby dostávají do stejné pozice jako katolíci na konci 19. století. Zde je důležité zdůraznit, že ačkoliv se jednalo ve valné většině o imigranty z bývalých francouzských kolonií, zákon z roku 1905 o oddělení církve od státu nebyl v těchto zemích implementován, nebo, jako v případě Alžírka, bylo muslimské vyznání z působnosti zákona vyloučeno.

Pro organizaci muslimské menšiny ve Francii na základě principů *laïcité* pak představuje problém fakt, že v rámci muslimského vyznání neexistuje žádná pevně stanovená hierarchie ani žádní duchovní, jelikož muslimská organizace je dána na základě koránu a odkazů svatých míst. Neexistuje proto ani přirozená autorita, tedy nikdo, kdo by automaticky reprezentoval zájmy muslimů ani nikdo, kdo by byl schopen mluvit ve jménu

⁵⁵ Joxe, *L'Organisation de l'islam en France*, 112.

⁵⁶ Rozdílným případem mohou být Spojené státy americké, kde byla církev oficiálně oddělena od státu, avšak reálně tato separace neznamena oddělení náboženství od politiky.

⁵⁷ Roy: *La laïcité face à l'islam*, 94-96.

islámu. Pokud by mělo dojít k transformaci na základě požadavků *laïcité*, v tomto případě především vytvoření reprezentativních institucí, muselo by tak dojít jen v rámci muslimské komunity, bez zásahů vnějších aktérů, a v souladu s dogmaty islámu. Zároveň není možné ani vnímat katolicismus jako příklad pro případnou transformaci základě principů *laïcité*, a to především kvůli roztržičnosti islámu na množství v některých případech až nepřátelských skupin (šíité, sunnité, fundamentalisté, národní větve, atd.), vhodnějším příkladem se pak jeví protestantismus.⁵⁸

V současné době však byla debata přenesena z roviny dogmatické a teologické do roviny politické, jelikož zákon z roku 1905 o oddělení církve se nevztahoval na jiná vyznání než na katolicismus, kalvinismus, luteránství a judaismus. Proto v současné době zesílila debata týkající se nutnosti přijmout politické kroky k rozšíření působnosti zákona, se všemi jeho důsledky, i na další vyznání přítomná na francouzském území. Z francouzské strany bylo v tomto duchu z počátku zahájeno jednání v rámci pojetí „univerzální sekularizace“, které bylo postaveno na principu rovnosti.⁵⁹ Přijetí světské moci církevními hodnostáři a naopak, uznání církevní autonomie nebo vymezení prostoru pro církve ve veřejné sféře politickými představiteli, tento fakt potvrzovalo. Přijetí *laïcité* muslimy však bylo, stejně jako pro katolíky z počátku 20. století, nemožné, jelikož by zároveň došlo i k procesu sekularizace muslimské společnosti.⁶⁰ Nicméně k politickému přijetí *laïcité* ze strany muslimů fakticky došlo a většina „reformovaných“ muslimů nastavený režim tolerovala a toleruje, a to navzdory faktu, že tradiční pojetí islámu je nepřátelské vůči jakékoliv formě ateismu.⁶¹ Na druhou stranu i francouzský stát byl v 90. letech nucen přehodnotit svůj přístup k problematice organizace islámu na základě principů *laïcité* a postupovat nanejvýš obezřetně, zejména ve stínu několika útoků muslimských radikálů.⁶² Pro francouzskou společnost se na druhou stranu v důsledku konfrontace s problematikou islámu otevírá další otázka ohledně *laïcité*. Má-li se stát *laïcité* vůči novým náboženstvím striktní nebo naopak tolerantní a otevřená, schopná přizpůsobit se odlišným podmínkám.

⁵⁸ Hervieu-Léger, *Le miroir*, 80-81.

⁵⁹ Kastoryano, *Religion and incorporation*, 1243.

⁶⁰ Gresh, *Islam de France*, 9-13.

⁶¹ Ibrahim, A. H., *Laïcité spécifique de l'islam, Autre Temps: Les cahiers du christianisme social*, č. 10, (1986): 22.

⁶² Např. únos francouzského letadla v roce 1993 s cílem jeho zničení nad Paříží nebo zejména v důsledku teroristických útoků v pařížském metru v roce 1995.

2. Institucionalizace islámu ve Francii

Konec 20. století je ve Francii charakteristický snahou o uspořádání vztahů, o institucionalizaci, dominantní muslimské menšiny, která se počátkem 90. let dostala do popředí zájmu veřejnosti. V důsledku zaktuálnění islámské problematiky zapříčiněné rostoucí propastí mezi francouzskou a muslimskou společností, si francouzská politická scéna uvědomila nutnost vytvoření institucí zastupujících muslimskou menšinu. Ty měly být schopny jednání s francouzským státem o záležitostech týkajících se vztahu muslimského vyznání a francouzské společnosti. Stejně jako v případě protestantismu nebo judaismu, i islám měl být podle francouzských politiků spravován na obdobných základech vzešlých ze zákona z roku 1905 o odluce církve.⁶³ Tato kapitola se nejdříve stručně věnuje charakteristikám muslimské komunity ve Francii, kdy popisuje zejména vliv zahraničních organizací a vlád na strukturu této komunity. V další části kapitola představuje jednotlivé etapy vývoje snah o politickou organizaci islámu ve Francii – období *laisser-faire* v 70. a 80. letech, změnu vztahu k islámu v počátku 90. let a plné rozvinutí těchto snah v 90. letech 20. století v rámci období tzv. konzultací, jejichž vrcholem je na počátku 21. století vytvoření první muslimské reprezentativní instituce.

2.1 Muslimská komunita ve Francii

Vzhledem k absenci statistik založených na náboženském vyznání není možné přesně definovat, jak početná muslimská populace se dnes nachází na francouzském území, avšak podle odhadů ministerstva vnitra čítá tato populace 5-6 milionů muslimů (kteří tvoří 5-10% francouzské populace).⁶⁴ Co se týká původu, jedná se především o imigranty z bývalých francouzských kolonií, zejména Alžírsko a Maroko, kteří do Francie přišli v období dekolonizace, tedy v období francouzských „třiceti slavných let“ (*Trente Glorieuses*) jako levná pracovní síla. Nejpočetnější je pak tato populace v aglomeracích velkých měst, jako je Paříž, Marseille nebo Lyon. Co do počtu muslimských svatostánek, se dnes na území Francie nachází až 1800 mešit, které zároveň představují společenské a kulturní centrum muslimů. Se zavedením politiky slučování rodin v roce 1976 se muslimská populace

⁶³ Airiau, *Cent ans*, 213-217.

⁶⁴ Údaje o velikosti muslimské menšiny pro deník *Le Figaro*: <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2010/06/28/97001-20100628FILWWW00407-5-a-6m-de-musulmans-en-france.php> (staženo: 14. 4. 2012).

rozšířila o rodinné příslušníky, kteří původně zůstávali v zemi původu.⁶⁵ A právě s příchodem zbývajících rodinných příslušníků, začala být otázka integrace muslimské menšiny aktuální, jelikož bylo nutné řešit problémy týkající se zdravotní péče nebo vzdělávání dětí. Avšak islám, viděný v rámci negativního historického obrazu nebo ve stínu množství teroristických útoků nebo bouří, které se prohnaly předměstími francouzský měst, je pro Francouze stále nejhůře akceptovatelným náboženstvím. To i navzdory faktu (nebo možná právě proto), že v současné době se jedná o druhé nejvíce zastoupené náboženství ve Francii. Na druhou stranu i islám vytváří svými zvyky (nejvýraznější je odlišný vztah k ženám) a jazykem, které jsou pro západní kulturu těžko pochopitelné, překážky pro integraci.⁶⁶

V současné době se navíc projevuje nový trend ve vnímání víry mezi mladými muslimy, jelikož islám se v průběhu doby stává stále více důležitým prvkem v jejich životě. V roce 2002, podle výzkumu pro *Le Monde*, 85% všech muslimských studentů tvrdilo, že víra pro ně hraje důležitou roli v životě. Navíc třetina z těchto studentů pokládala náboženství za mnohem více určující než např. barvu pleti nebo etnický původ. To samé naopak tvrdilo jen 35% ne-muslimských studentů. Na základě výsledků výzkumu tak lze tvrdit, že islám je jedním z prvků, který většině muslimských studentů definuje jejich identitu ve veřejné sféře a dodává jim tak smysl života.⁶⁷

2.2 Vliv zahraničních muslimských struktur

Fakt, že islám je tak omezeně akceptovatelný pro francouzskou společnost (a pro západní společnost obecně), a že jeho „přirozený“ hendikep (zvyky a kultura) ubírá možnosti integrovat se, znásobuje vliv, který mají na jeho podobu zahraniční muslimské organizace nebo vlády. Zahraniční ambasády a vlády, zejména pak ze zemí původu imigrantů, se proto snaží hrát roli ochránců islámských náboženských praktik islámu v diaspoře, např. tím, že se snaží získat monopol na vzdělávání a ustavení *imámů* ve velkých mešitách. Ve Francii se jedná o příklad především Maroka a Alžírka, které podporují každý jinou muslimskou organizaci.⁶⁸ Jejich praktiky jsou poté často interpretovány jako pokusy o radikalizaci muslimských skupin. Dalším hráčem jsou i

⁶⁵ Dekret vydaný 29. dubna 1976 legalizoval příchod rodinných členů doposud žijících v zemi původu imigranta. Na jeho vytvoření se podíleli prezident Valéry Giscard d'Estaigne a premiér Jacques Chirac.

⁶⁶ Alain Boyer, „La représentation du culte musulman en France“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 8-9.

⁶⁷ Vincent Geisser a Khadija Mohsen-Finan, „L'Islam à l'école“, *Institut des Hautes Etudes de la Sécurité Intérieure*, Paris, 2001.

⁶⁸ V 90. letech v Maroku existovalo speciálně zřízené ministerstvo pro Maročany žijící v cizině.

nadnárodní muslimské organizace, jako např. Světová muslimská liga (*Muslim World League*) pocházející ze Saudské Arábie nebo Muslimské bratrstvo z Egypta a Sýrie. Snahou těchto uskupení je na rozdíl od zahraničních ambasád a vlád vytvoření takové struktury islámu, která by byla osvobozena od zásahů muslimských vlád. Každopádně tento vliv zahraničních muslimských struktur stále přispívá k diverzifikaci muslimské společnosti ve Francii, a tím i k vytváření uzavřených komunit, kdy každá uznává jinou formu islámského vyznání a které jen těžko mezi sebou spolupracují. Co se týče postoje francouzských vlád proti zásahům ze zahraničí, v poválečném období bylo z praktických a diplomatických důvodů tolerováno. Zejména proto, že francouzská společnost neměla zkušenosti s organizací muslimské populace, budováním mešit nebo s náboženským vzděláváním muslimů a zásahy zvenčí se proto hodily.

K tomuto rozdělení na odlišné „denominace“ islámu přispíval v 80. a 90. letech i fakt, že v důsledku státní podpory zákona z roku 1905, který mimo jiné určoval, že stát nepodporuje ani nefinancuje žádné z vyznání, byla většina aktivit muslimů od výstavby mešit po platy *imámů* financována právě z muslimského světa. Tím se místní organizace stávaly ještě více závislé na zahraničí. Jonathan Lawrence z Harvardské univerzity tvrdí, že tato realita může být vnímána jako jistá ironie *laïcité*, jelikož právě státní sekularismus zakazující státní intervence do církevní sféry znamenal pozdější zásahy cizích vlád do struktury francouzského islámu, které podstatně ovlivňovali fungování muslimských institucí.⁶⁹ Navíc zaměření současné veřejné debaty na islámskou problematiku („šátkové“ zákony, rostoucí islamofobie apod..) ještě více přispívá pocitu solidarity mezi muslimy ve světě.⁷⁰ Proto ve francouzském prostředí nelze mluvit o jedné muslimské komunitě ale hned o několika, které se liší na základě svého etnického původu, jazyka ale i na základě rozdílů v náboženské praxi. Z toho vyplývá, že existuje i více strategií a pohnutek, proč a jak začlenit islám do francouzské společnosti.⁷¹ Z tohoto důvodu, když v 90. letech přišli francouzští politikové s myšlenkou vytvoření reprezentativní muslimské rady, čelili množství 1600 různých muslimských platform.

2.3 Období *laissez-faire* v 70. a 80. letech 20. století

Prvních patnáct let od proměnění francouzské imigrační politiky v roce 1976, kdy byla za prezidenta Valéryho Giscarda D'Estaigna zavedena politika slučování rodin

⁶⁹ Laurence, *From the Élysée Salon*, 45.

⁷⁰ Nancy Venel, „Francités, Islamités“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 88.

⁷¹ Olivier Roy, „Naissance d'un islam européen“, *Esprit* 1 (leden 1998): 11.

imigrantů, bylo ve znamení tolerance ze strany francouzského státu a minimálního přizpůsobení se ze strany muslimské menšiny. Tato etapa, kterou lze označit i pojmem *laissez-faire*, byla charakteristická jistou rozpolceností politické sféry v otázce práv muslimské menšiny. Převážně pravice si v této době uvědomovat začala zanedbávání muslimské komunity státem, na druhou stranu levice, a nejvýrazněji komunistická strana, vedla až xenofobní a populistickou kampaň proti muslimské komunitě.⁷² Jedinými prostředky pro integraci muslimů byla v tomto období škola, práce nebo vojenská služba. Právě ony však v průběhu 80. let začaly ztrácet svůj integrační potenciál. Školy byly konfrontovány s množstvím sociálních problémů a povinná vojenská služba skončila na počátku 90. let. Největší problém však představovala rostoucí chudoba muslimské populace a nezaměstnanost, která dosahovala až dvojnásobných hodnot v porovnání s většinovou společností.⁷³ Dané období je také charakteristické vměšováním zahraničních islámských vlád a organizací, jak již bylo zmíněno výše, který však francouzská vláda pragmaticky tolerovala.⁷⁴ Zároveň docházelo i k výstavbě dalších mešit na francouzském území, což popuzovalo většinu veřejného mínění proti muslimům.

Hlavním centrem muslimů období *laissez-faire* byla „alžírská“ *Grande Mosquée de Paris* (Velká mešita v Paříži, dále jen GMP), která byla *de facto* jedinou významnou muslimskou organizací do 80. let 20. století. O ní bude řeč v jedné z následujících kapitol. Avšak již za vlády prezidenta Mitteranda došlo v roce 1981 k zrušení zákona, který zakazoval zřizování spolků a organizací zahraničními subjekty, platný ve Francii po dobu 40 let. Proto bylo v tomto období v souladu se zákonem z roku 1901 o sdružení zakládáno velké množství dalších muslimských organizací jak na lokální, tak na regionální úrovni. V rámci této bakalářské práce však není možné obsáhnout lokální muslimské organizace, jejichž počet dosahuje více než 1600. Největší prostor proto bude věnován nejvýraznějším organizacím a institucím, které sdružují i zmiňované lokální organizace, zvláště GMP, *Union des organisations islamiques en France* (Unie francouzských islámských organizací, dále jen UOIF), a *Fédération nationale des musulmans de France* (Národní

⁷² Gino G. Raymond, From Islam en France to Islam de France: contradictions of the French left's responses to Islam, *Patterns of Prejudice* 45, č. 5 (2009), 484.

⁷³ Jonathan Laurence, *Integrating Islam*, 52-53.

⁷⁴ V této době byli v centru zájmu především repatriovaní muslimové ze států severní Afriky, zejména pak bývalí *harkis* a členové pomocných jednotek operujících na tomto území. Alain Boyer, „La représentation du culte musulman en France“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 13.

federaci francouzských muslimů, dále jen FNMF) které sdružují přes 60% muslimské populace ve Francii.⁷⁵

Jako jedna z prvních významných organizací vznikla v roce 1983 UOIF, která při svém vzniku deklarovala, že bude „reprezentovat islám a muslimy ve Francii a hájit jejich zájmy. Zároveň tato organizace proklamovala záměr přivést muslimy zpět k víře a jednat s veřejnými autoritami s cílem dodat této organizaci autonomii v rámci francouzské společnosti.⁷⁶ Organizace sdružovala na konci 90. let více než 250 jednotlivých muslimských spolků a vystupovala jako jeden protipólů GMP, ale její ideologie byla a je velmi blízká ideologii egyptského Muslimského bratrstva. Často je v jejím případě používáno i přídavné jméno fundamentální, jelikož propaguje tradiční víru nepoznamenanou etnickým původem, ale i globalizací.⁷⁷ V praxi se aktivita UOIF soustřeďovala na problémy spojené s legálním fungováním mešit nebo problémem nošení šátků ve školách, proto se nejvíce dostala do povědomí společnosti během první „šátkové“ aféry v roce 1989.⁷⁸

V roce 1985 pak byla jako další protiváha GMP vytvořena „marocká“ *Fédération nationale des musulmans de France* (Národní federace francouzských muslimů, dále jen FNMF), která zastávala tradiční islámské vyznání a která na konci 80. let sdružovala více než 100 dalších muslimských organizací a v 90. letech přidružovala skoro 500 takových organizací.⁷⁹ Tím se stala největší institucí sdružující muslimské organizace ve Francii.

V důsledku ropných krizí, zejména v letech 1973-74, začala do popředí vstupovat i Světová muslimská liga, jejíž centrum se nachází v Saudské Arábii. Vzhledem k ložiskům ropy v této zemi, bylo diplomaticky vhodné, aby byly navázány vztahy i s touto nadnárodní muslimskou organizací. Proto byl v roce 1976 umožněn vznik jedné z poboček této instituce ve Francii.⁸⁰ Zároveň bylo nutné v rámci politiky udržování dobrých diplomatických vztahů s muslimskými státy vyvažovat úsilí i s dalšími státy. Což však vyvolalo konflikt mezi organizacemi reprezentujícími islám z Alžírsko, Maroka a Saudské Arábie. Ten se projevoval zejména aktivnějším působením na jednotlivé francouzské

⁷⁵ Laurence, *Integrating Islam*, 99

⁷⁶ Kepel, *Allah in the West*, 195-196.

⁷⁷ Roy, *Laïcité face à l'islam*, 162.

⁷⁸ V roce 1989 došlo k prvnímu zásadnímu vyhocení vztahů s muslimy ve Francii, jehož závěrem bylo první politické vyjádření k „šátkové“ problematice. Tehdejší ministr školství Lionel Jospin potvrdil, že nošení muslimských šátků, jakožto náboženského projevu, není v rozporu se zásadami *laïcité*. Další krize souvisela i s britským spisovatelem Salmanem Rushiem a *fatwou*, která na něj byla uvalena a se kterou se západní státy do té doby nesetkaly. Laurence, *From the Élysée Salon*, 46.

⁷⁹ Kepel: *Allah in the West*, 198.

⁸⁰ Laurence, *Integrating Islam*, 114.

muslimské organizace, zvláště pak nárůstem přílivu finančních prostředků. Příkladem může být saudská snaha o ovlivnění veřejného mínění muslimů v rámci vysvětlování přítomnosti cizích vojsk na území Saudské Arábie před začátkem války v Perském zálivu, nebo financování výstavby mešity v Lyonu z pokladny saudského krále. Na druhou stranu i hlavní představitelé francouzských muslimských organizací v této době často lobbovali v zahraničí za své projekty, takže se jednalo o oboustrannou aktivitu.⁸¹ Období tolerance vlivu zahraničí na muslimskou komunitu ve Francii skončilo až na konci 80. let, kdy si francouzská politická sféra v důsledku několika krizí, hlavně té týkající se nošení šátků ve školách, uvědomila absenci orgánů, které by reprezentovaly muslimské zájmy na národní úrovni.

2.4 Proměna vztahu k islámu v 90. letech 20. století

Od konce 80. let je změna ve vztazích dosud relativně přehlížené muslimské menšiny a majoritní francouzské společnosti více než znatelná. Tato změna byla vyvolána situací ve francouzských předměstích, která byla poznamenána vysokou nezaměstnaností zde žijících imigrantů. Zároveň si francouzští politikové uvědomili, že v Národním shromáždění není přítomen ani jeden muslimský poslanec a že ani neexistuje žádná organizace, která by reprezentovala zájmy muslimů, a to i navzdory faktu, že muslimská volební základna čítá několik milionů členů. V neposlední řadě se ze strany francouzské vlády jednalo i o ryze pragmatický krok, jelikož potomci první generace muslimských přistěhovalců získávali právě v tomto období volební právo, což znamenalo příliv až 500 tisíc potencionálních voličů. Dalším varovným faktorem pak byl všeobecný nedostatek prostoru pro modlitby a nedostatek francouzských *imámů*, kteří byli často nahrazováni *imámy* ze zahraničí, kteří ani neovládali francouzský jazyk. Proto francouzská vláda, ve snaze zamezit růstu radikalismu a komunitarismu, začala usilovat o zařazení islámu do systému tradičních vztahů mezi státem a církvemi. Tím by se zároveň upevnila i pozice muslimské menšiny ve francouzské společnosti. Pro toto období je tedy typické úsilí o domestikaci a začlenění islámu do majoritní společnosti, které má ve výsledku omezit vazby francouzských muslimů na mezinárodní muslimské organizace a na jednotlivé vlády muslimských států.⁸²

Zásadním úkolem pro francouzské vlády v letech 1989 až 2004 bylo proto vytvoření takového orgánu, který bude schopen zastupovat zájmy muslimů žijících na území Francie.

⁸¹ Laurence, *From the Élysée Salon*, 46.

⁸² *Ibid.*, 37-39.

Islám měl být integrován do tradičních vztahů mezi státem a církvemi, a to na základně uplatnění parlamentní legislativy pro náboženské normy, stále s respektem k tradici konceptu *laïcité*.⁸³ Proto podle Pierra Joxe, socialistického ministra vnitra z přelomu 80. a 90. let, měl být islám začleněn do francouzských institucí, stejně jako tomu již bylo u ostatních náboženství. Jako inspirace byla vnímána především struktura francouzských protestantských organizací (viz kapitola 1.3).⁸⁴ Po teroristických útocích z 11. září 2001 se navíc ještě více zintenzivnily snahy o zpřetrhání mezinárodních a solidárních vazeb mezi muslimy.

Pro vytyčený cíl byly zvoleny typicky republikánské metody, které měly dosáhnout konceptu symbolické reprezentace. Celý proces byl orientován na občana a předpokládal, že integrace muslimských imigrantů bude probíhat skrze dobrovolné asociace v rámci občanské společnosti nebo politických stran. Tento předpoklad vycházel z faktu, že mnoho muslimů získalo francouzské občanství (nová generace jej získala narozením), které jim garantovalo svobodu svědomí a vyznání. Jean-Louis Debré, ministr vnitra v letech 1995 až 1997, jednoduše shrnul tento cíl, který bylo nutné splnit; bylo nutné vytvořit francouzský islám, na místo islámu ve Francii.⁸⁵

V duchu zákona z roku 1905 o oddělení státu a církve, který zakazoval veřejné financování a oficiální uznání náboženských komunit, ale který zároveň garantoval svobodu a rovnost vyznání, francouzský stát přistupoval k řešení problémů s organizací muslimské komunity ze dvou úhlů. Prvním bylo vypořádání se s problémy spojenými s vlastní náboženskou praxí, druhým pak vyřešení politických problémů, jejichž výsledkem mělo být vytvoření takové formy islámu, která bude podobná formám ostatních uznávaných náboženství. Zároveň však stát musel vystupovat neutrálně, tak aby zaručil svou nestrannost v církevních otázkách.⁸⁶ Proto byl v roce 1989 vytvořen *Conseil de réflexion sur l'islam en France* (Náboženská rada pro islám ve Francii, dále jen CORIF), který však v budoucnu neměl sloužit jako instituce reprezentující francouzské muslimy, ale pouze jako poradní orgán. Nedošlo ani k publikaci jeho zakládajícího dekretu v *Journal Officiel*, který představuje francouzský věstník zákonů. Jeho členy se stali odborníci v dané problematice a národní a regionální muslimští představitelé, nicméně se výhradně jednalo o francouzské občany. Doporučení vycházející z činnosti CORIFu však nebyla pro stát

⁸³ Vianney Sevaistre, „Les relations entre le Conseil français du culte musulman (CFCM) et l'État: Quelle nature?“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 68-69.

⁸⁴ Joxe, *L'Organisation de l'islam*, 112-113.

⁸⁵ Debré, *En mon for intérieur*, 54.

⁸⁶ Vianney Sevaistre, *Les relations*, 68-69.

nijak závazná a rada neměla ani žádné rozhodovací pravomoci.⁸⁷ Navzdory tomu se v rámci CORIFu podařilo vyřešit problémy týkající se např. odděleného místa pro muslimy na hřbitovech nebo společnou dobu ramadánu pro všechny francouzské muslimy. Jedinou formou financování této rady státem bylo proplácení jízdenek pro cestu do Paříže.⁸⁸ Vytvořením tohoto poradního orgánu navíc francouzský stát získal platformu, která přispívala k pochopení islámu obecně, což bylo výhodné především v rámci diplomatických jednání s muslimskými zeměmi.

2.5 Velká mešita v Paříži (GMP)

Grande mosquée de Paris (GMP), neboli Velká mešita v Paříži, a v rámci ní fungující muslimský institut, představují jednu z nejvýznamnější a nejvlivnějších muslimských institucí ve Francii, která v současné době zastupuje 14% muslimské populace.⁸⁹ Jedná o organizaci, která zastřešuje provoz většiny mešit ve Francii a je autoritou pro 150 francouzských *imámů*. Zároveň se jedná i o nejstarší muslimskou instituci ve Francii, založenou již v roce 1926 jako důkaz vděku francouzské vlády muslimům, kteří bojovali za první světové války na straně Francie. Do konce 80. let GMP představovala jedinou opravdu silnou a vlivnou organizaci sdružující francouzské muslimy, která navíc byla vnímána jako umírněná, a proto vhodná pro politický dialog. Její pozici, jakožto symbolu francouzských muslimů, však začal oslabovat vzrůstající počet a vliv alternativních muslimských organizací od konce 80. let. V neposlední řadě byla její pozice oslabena i politikou francouzské vlády, snažící se omezit vliv zahraničních organizací na muslimy ve Francii, v případě GMP tedy Alžírsko. Jeho vláda každoročně přispívala na provoz mešity částkou až 750 000 eur.⁹⁰

Pozice GMP se znovu proměnila po nástupu Charlese Pasqua do úřadu ministra vnitra v roce 1993. Nový gaullistický ministr odmítl CORIF jako instituci reprezentující zájmy francouzských muslimů a pověřil právě GMP, která v té době představovala jedinou spolehlivou, liberální a republikánskou instituci, vytvořením federace místních muslimských organizací a mešit (*Fédération nationale de la GMP*, Národní federace GMP).⁹¹ Zároveň se GMP stala muslimským teologickým centrem a střediskem pro

⁸⁷ Boyer, *La représentation*, 14.

⁸⁸ Laurence, *From the Élysée Salon*, 48.

⁸⁹ Laurence, *Integrating Islam*, 101.

⁹⁰ *Ibid.*, 102.

⁹¹ Boyer, *La représentation*, 14.

vzdělávání *imámů*.⁹² Získala i monopol na certifikaci *halal* potravin,⁹³ čímž jí byl zajištěn dostatečný příjem z prodeje.⁹⁴ Avšak kontext událostí, které ovlivnily francouzské veřejné mínění, především pak únos letadla Air-France islámskými fundamentalisty v roce 1994 a teroristický útok na pařížské metro v roce 1995, uspořádal vytvoření instituce, která měla skutečně reprezentovat muslimy ve Francii a která by byla schopna snížit rostoucí strach francouzské společnosti z islámu. Pod vedením rektora GMP Dalila Boubakera byl v roce 1994 vytvořen *Conseil Consultative des Musulmans de France* (Konzultativní rada francouzských muslimů, dále jen CCMF), který se skládal z 80 delegátů zastupujících i ženské a mládežnické organizace a laiky. V lednu roku 1995 byla v rámci této rady vytvořena *Charte du culte musulman en France* (Charta muslimského vyznání ve Francii), ve které se muslimové zavázali k respektování francouzských zákonů a demonstrovali tak svou příslušnost k francouzskému národu. Zároveň zdůraznili i význam hodnot vycházejících z konceptu *laïcité*, především apolitičnost a neutralitu měřit. Tímto krokem také muslimové demonstrovali svou vůli organizovat rozdílné větve francouzského islámu v rámci jedné organizace, kterou měla být právě CCMF, nyní přeměněný na *Conseil Représentatif des Musulmans de France* (Reprezentativní rada francouzských muslimů, dále jen CRMF).⁹⁵ Avšak veškeré snahy byly zmařeny již v květnu 1995, kdy nejvýznamnější marocká organizace vystoupila z této rady. Alžírské a saudské organizace se tím pádem ocitly bez finančních zdrojů. V listopadu 1995 pak opustily radu CRMF další členové, kteří vytvořili *Haut Conseil des musulmans de France* (Vysoká rada francouzských muslimů), což znamenalo definitivní konec Boubakerových snah o vytvoření muslimské federace. Jediným pozůstatkem činnosti CCMF zůstala Charta muslimského vyznání, která nadále představuje důležitý a aktuální dokument.⁹⁶

Nástup ministra vnitra Jeana-Luise Debrého znamenal obrat v dosavadní, pravicové, politice vůči GMP, jelikož s rozpadem CRMF se začalo projevovat, že nemá takový vliv na muslimskou komunitu, jaký deklarovala. Proto okamžitě po nástupu do funkce upustil

⁹² Do té doby bylo ve Francii minimum *imámů* vzdělaných ve Francii, většina pocházela ze zemí původu imigrantů, takže jejich znalost místní podmínky byla omezená (stejně tak i znalost francouzského jazyka). Na druhou stranu i volba Francouze na místo *imáma* byla složitá, jelikož rodilým Francouzům dělala problémy přesná výslovnost arabštiny a tím pádem i čtení pasáží z Koránu. Laurence, *Integrating Islam*, 118-119.

⁹³ Pojemem *halal* jsou označovány tradice povolené podle muslimského práva. Nejčastěji je termín používán ve spojení s „povolenými“ potravinami.

⁹⁴ Laurence, *From the Élysée Salon*, 49.

⁹⁵ Znění Charty muslimského vyznání ve Francii, oficiální webové stránky Velké mešity v Paříži: http://www.mosquee-de-paris.org/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=2 (staženo: 21. 4. 2012).

⁹⁶ Jonathan Laurence, Justin Vaisse, *Intégrer l'islam: la France et ses musulmans, enjeux et réussites*, (Paříž: Odile Jacob, 2007), 185-187.

od podpory GMP. To bylo částečně dáno i osobními antipatiemi vůči rektorovi GMP Dalilu Boubakeurovi, který ve volbách veřejně podporoval Édouarda Balladura, protikandidáta Lionala Jospina ve volbách v roce 1995. Sám Debré však navzdory svým prohlášením nevěřil, že je možné vytvořit francouzský islám a když, tak za cenu porušení principu *laïcité* a za ceny zpřetrhání dobrých diplomatických styků s mnoha zahraničními ambasádami. Proto nesouhlasil s postupem svých předchůdců, kteří vytvářeli islám závislý na francouzských politických činitelích. Na druhou stranu si uvědomoval, že jedině začleněním islámu do tradičních vazeb stát-církve je možné dosáhnout integrace, především mladých, muslimů.⁹⁷ Celé jeho období ve funkci lze proto ve vztahu k islámu označit jako další období *laisser-faire*.

2.6 Období konzultací

Další ministr vnitra, prezentující středo-levou politiku strany MDC (*Mouvement des Citoyens*, Hnutí občanů), Jean-Pierre Chevènement, vyjádřil při svém nástupu do úřadu úmysl najít opravdu praktické a finální řešení vztahů mezi francouzským státem a muslimskou komunitou. Již samo jmenování Chevènementa do úřadu ministra vnitra bylo politicky pragmatickým krokem. Chevènement v roce 1990 podal demisi na pozici ministra obrany na protest proti francouzské účasti ve válce v Perském zálivu, zároveň jeho manželkou byla Egyptanka, se kterou založili spolek Francouzsko-iráckého přátelství.⁹⁸ Tímto profilem představoval pro muslimy důvěryhodnou osobu, ideální pro vyjednávání na státní úrovni. Zároveň deklaroval, že „[...]francouzský islám se musí organizovat jakožto menšinové vyznání v laické zemi, při rovnosti s ostatními vyznáními[...]“ a zdůraznil důležitost principů *laïcité* v rámci integrace a organizace muslimského vyznání.⁹⁹ Tímto způsobem fakticky začala další fáze vytváření muslimských institucí závislých na francouzském státu.

V roce říjnu 1999 zahájil Chevènement období tzv. konzultací, v arabštině *al-Istichara*, jejichž hlavním cílem bylo po vzájemné shodě zúčastněných vytvořit takovou instituci, která by byla schopna sjednotit rozličné muslimské organizace a reprezentovat tak muslimskou komunitu. Ke konzultacím ministr vnitra sezval zástupce šesti federací, šesti velkých mešit a šest odborníků na problematiku islámu. Byli tak přizváni zástupci nejen

⁹⁷ Debré, *En mon for intérieur*, 97-98.

⁹⁸ Laurence, *From the Élysée Salon*, 52.

⁹⁹ Al Istichara, *Journal de la consultation des musulmans en France 1*, (březen 2000): 1.

tureckého a afrického islámu,¹⁰⁰ ale i ženských organizací, což do té doby nebylo obvyklé. Do debat bylo zapojeno také množství externích korespondentů a regionálních organizací. Tento krok znamenal, že muslimové žijící ve Francii byli poprvé pozváni „à la table de la République“.¹⁰¹ V rámci konzultací však chyběli představitelé liberálních nebo sekulárních muslimů, a to z prostého důvodu, že vybraní jedinci reprezentovali určité muslimské instituce, kdežto liberálové a sekulární muslimové již z principu do žádných institucí nepatřili.¹⁰²

Hned v počátku konzultací byli účastníci vyzváni k podepsání dokumentu, který stanovil principy vztahu mezi veřejnými činiteli a muslimy ve Francii. Tím se účastníci zavázali k všeobecnému respektování francouzských zákonů, principů *laïcité* nevyjímaje. Zároveň se členové konzultací shodli na vyloučení doktrinálních otázek z debat a na nezasahování do vnitřních struktur participujících organizací. Hlavním bodem debat byl především způsob volby členů, volby samotné a počty delegátů jednotlivých institucí v nově vznikajícím orgánu zastupující muslimské zájmy. Rozpory mezi členy však vyvolávalo působení UOIF, které stále více propagovalo myšlenky Muslimského bratrstva, v důsledku čehož se UOIF zabývalo zejména doktrinálními otázkami.¹⁰³

Na rozdíl od 90. let ani změny na postu ministra vnitra v letech 2000 a 2002 neznamenal konec procesu konzultací. Celému programu se navíc dostalo podpory od prezidenta Jacquese Chiraca, který v něm viděl jeho celonárodní význam. V roce 2001 vznikla centrální komise a 25 regionálních výborů, které měly v budoucnu organizovat volby do samotné reprezentativní organizace. S událostmi 11. září 2001 se celá otázka reprezentativního orgánu muslimů stala daleko více naléhavá, a proto i příprava voleb v rámci konzultací měla podle ministra Daniela Vaillanta směřovat co nejrychleji ke zdárnému konci. Členové konzultací dokonce byli v tomto období přijati prezidentem, který zdůraznil význam jejich mise. Avšak s tím, jak se podoba voleb stávala reálnější, začaly vzrůstat problémy týkající se rozdílných zájmů zahraničních ambasád, které stále měly značný vliv na jednotlivé organizace. GMP žádala na základě většiny „alžírských“ muslimů ve Francii vedoucí roli v rámci nově vznikající organizace, čímž by rektor GMP

¹⁰⁰ Další dvě organizace: Fédération Française des Associations Islamiques d'Afrique, des Comores et des Antilles (FFAIACA) reprezentující zájmy jiných, než maghrebských muslimů a Comité de Coordination des Musulmans Turcs de France (CCMTF) zastupující turecký islám.

¹⁰¹ „Ke stolu republiky“. V přeneseném významu toto označení znamená, že problematika francouzského islámu byla povýšena na státní úroveň.

¹⁰² Jonathan Laurence a Philippa Strum eds. *Governments and Muslim Communities in the West: United States, United Kingdom, France and Germany*, (Washington D.C. : Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2008), 43.

¹⁰³ Boyer, *La représentation*, 8-9.

automaticky získal post jejího prezidenta. Proti tomuto záměru se samozřejmě hned postavily ostatní organizace. UOIF pak mělo být podle názoru umírněných muslimů z voleb vyloučeno úplně.¹⁰⁴ Patovou situaci se podařilo vyřešit až s nástupem Nicolase Sarkozyho, kterému se v prosinci 2002 podařilo dosáhnout kompromisu.¹⁰⁵ Na základě tohoto kompromisu bylo určeno, že prezidentem nově vznikající organizace se stane rektor GMP, v té době Dalil Boubaker, a viceprezidenty zástupci FNMF a UOIF.¹⁰⁶ Tímto krokem vytvořil Nicolas Sarkozy volnou cestu k ustavení *Conseil français du culte musulman* (Francouzské rady pro muslimské vyznání, dále jen CFCM) a 25 jeho regionálních odnoží *Conseils régionaux du culte musulman* (Regionální rady pro muslimské vyznání, dále jen CRCM). Dalším krokem byla dohoda ohledně vytvoření pracovních skupin na konci roku 2003, které měly za úkol realizovat cíle CFCM.

3. Francouzská rada pro muslimské vyznání (CFCM)

Závěr předchozí kapitoly korespondoval s koncem období tzv. konzultací, jejichž vyvrcholením bylo vytvoření Francouzské rady pro muslimské vyznání (CFCM) a jejích regionálních poboček, Regionálních rad pro muslimské vyznání (CRCM). Třetí kapitola této práce se předně zabývá ustavením této rady, její vnitřní strukturou a první volbou jejích členů v roce 2003. Dále se kapitola věnuje vývoji v této muslimské radě a v jejích regionálních odnožích, především je pak kladen důraz na problémy spojené s dalšími volbami do CFCM, spojenými s rozpolceností v rámci této organizace. Závěrem kapitola představuje i dva koncepty, komunitarismus a tzv. neo-fundamentalismus, jakožto dvě potenciální hrozby pro francouzskou společnost, které jsou zároveň jedním z důsledků nepřesvědčivé integrace, ale i nedokonalé politické organizace muslimské komunity ve Francii.

3.1 Vnitřní organizace CFCM

CFCM i její regionální pobočky CRCM disponují velmi podobným vnitřním aparátem, který byl vytvořen na základě kompromisů přijatých v rámci období konzultací. Základní strukturu představuje valné shromáždění, výkonná kancelář a představenstvo

¹⁰⁴ Alain Billon, „Les fondements idéologiques et les choix de la Consultation“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 33.

¹⁰⁵ Tzv. dohody z Nainville-les-Roches určily složení výkonného orgánu budoucí CFCM, které sice neodpovídalo reálnému složení francouzských muslimů, ale zajišťovalo účast všech významných muslimských federací na rozhodování.

¹⁰⁶ Boyer, *La représentation*, 11.

volené jednou za tři roky v nepřímých volbách. V čele CFCM stojí prezident, který je volen na první schůzi výkonné kanceláře. Dále v rámci CFCM existuje i několik odborných komisí, jejichž působení zahrnuje např. vzdělávání *imámy*, organizaci poutí do Mekky nebo správu míst na hřbitovech.

Valné shromáždění zasedá pravidelně jednou ročně, jeho agendou jsou především otázky spojené s financováním organizace a situací morálky v rámci CFCM. Pokud si to situace vyžádá, schází se valné shromáždění na mimořádném zasedání, v průběhu kterého může být upraven statut zúčastněných organizací. Valné shromáždění je tvořeno 194 členy, z nichž dvě třetiny jsou voleny v regionálních volbách. Zbylou jednu třetinu tvoří představitelé sedmi federací a deseti největších francouzských mešit zastoupených v CFCM. Nadto v rámci něj zasedá i deset odborníků. Na regionální úrovni, tedy v jednotlivých CRCM, se počet členů pohybuje od 20 do 500 na základě rozlohy daného místa pro náboženskou praxi a jejich volba je obdobná jako volba členů valného shromáždění CFCM.¹⁰⁷

Představenstvo je tvořeno 65 představiteli jednotlivých zúčastněných organizací. Na základě konzultací bylo rozhodnuto, že dvě třetiny členů představenstva, tedy 43, budou voleny v nepřímých volbách. Zbývá jedna třetina, tedy 21 členů, je stanovena na základě dosaženého konsensu mezi volenými členy. Finální složení nevolené části v prvních volbách ve velké míře odpovídalo složení první Chevènementovy komise z roku 1999. Volené dvě třetiny jsou voleny sborem volitelů, který čítal během prvních voleb 4000 členů, nyní se jedná o cca 4900 volitelů. Hlavní otázky, které řeší představenstvo je především výše rozpočtu organizace a její obecné směřování.¹⁰⁸ Co se týká výkonné kanceláře, jejími členy je 11 až 17 vedoucích představitelů zúčastněných organizací, jejichž funkce jsou dány na základě výsledků voleb a konsenzu členů CFCM.

3.2 Ustavení první CFCM

Dosažení kompromisu ohledně rozdělení nejvyšších funkcí v rámci vznikajícího CFCM nejenže znamenalo posun směrem k volbám, ale i počátek souboje mezi jednotlivými zahraničními velvyslanectvími, která se snažila získat co největší vliv na volbu členů CFCM a jejich postavení v rámci organizace.¹⁰⁹ Vzhledem ke končícímu mandátu premiéra Lionela Jospina byly volby stanoveny až na 6. a 13. dubna 2003. Třetí

¹⁰⁷ Vnitřní organizace CFCM, oficiální webové stránky CFCM: http://www.lecfcm.fr/?page_id=385 (staženo 12. 5. 2012).

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Laurence, *From the Élysée salon*, 54.

kolo voleb, které určovalo vedoucí pozice v regionálních radách, připadlo na červen 2003.¹¹⁰ Pro část muslimů byl jejich průběh až překvapující, jelikož se skutečně jednalo o volby svobodné, rovné a tajné, což bylo jedním z důvodů pro jejich vysokou účast (75%).¹¹¹ Na druhou stranu se objevovaly i názory označující průběh voleb za nedemokratický. Kritiku vzbuzovaly především osoby volitelů, které byly vybírány představiteli mešit. Co se týká výsledků voleb, absolutní většiny, jak bylo předpokládáno, žádná z muslimských organizací nedosáhla. Nejvíce hlasů získala Marokem podporovaná FNMF a překvapivě UOIF, která získávala hlasy hlavně díky nepřátelství části muslimů vůči GMP. Ta, vzhledem k vnitřní roztržičnosti a špatné volební disciplíně Alžíránů, obsadila až třetí místo. Je tedy více než zřejmé, že v průběhu voleb zafungovala národní logika, kdy muslimové volili spíše organizace reprezentující jejich zemi původu, než aby hlasovali pro obecně nejvíce přijatelnou organizaci. V následujících dnech po volbách byl přijat statut všech organizací, který byl vytvořen v rámci ministerstva vnitra a který určoval podmínky jejich rozhodování – přijetí kompromisu, pokud možno jednomyslného. Rozhodování tedy nefungovalo na základě rozhodnutí většiny, což značně znesnadňuje činnost CFCM.¹¹²

3.3 CFCM a otázka jejího fungování

V současné době Francouzská rada pro muslimské vyznání sdružuje cca 75% všech muslimských organizací na území Francie. Hlavní snahou francouzské vlády po jeho ustavení je získání co největší možné podpory, která by zaručovala legitimitu této organizace a zároveň zaručovala i dosažení principů *laïcité*. Neméně významnou snahou je i omezení zahraničního vlivu na francouzskou muslimskou komunitu. Jelikož však tato organizace slouží jako prostředník mezi státem v rámci řešení otázek týkajících se muslimského vyznání (výstavba mešit, *halal*, apod.), není vnímána jako instituce reprezentující muslimy, ale „pouze“ muslimské vyznání.¹¹³ Zároveň i fakt, že množství jejich členů bylo na svá místa dosazováno bez veřejných voleb, kooptací, a že na jednáních rady byli přítomni dva představitelé ministerstva vnitra, snižuje její legitimitu. Navíc v dalších letech měla být nevolená třetina členů vybírána v rámci administrativní rady, a to bez dosažení jednomyslnosti. Další roli hrála i stále přítomná roztržičnost zastoupených

¹¹⁰ Ibid., 55.

¹¹¹ Boyer, *La représentation*, 18.

¹¹² Laurence, *From the Élysée table*, 54-55.

¹¹³ Mayanthi Fernando, The Republic's „Second Religion“: Recognizing Islam in France, *Middle East Report*, č. 235 (léto 2005), 12.

organizací (GMP, UIOF,...), která se v průběhu fungování CFCM spíše prohlubovala, než aby mizela. Na druhou stranu je nutné poznamenat, že pokud by pravomoci CFCM přerostly záležitosti muslimského vyznání, odporovalo by to principům *laïcité* a republiky obecně, navíc by taková situace nahrávala růstu komunitarismu.¹¹⁴ Hlavními body spolupráce mezi CFCM a státem se tedy omezily na problémy spojené např. s financováním provozu mešit, organizováním vzdělávacích seminářů pro *imámy* a jejich plat, nebo dosazováním muslimských duchovních do vězení, apod.

Již dva roky po ustavení CFCM rezignovala na svůj post Douania Bouzarová, která poukázala na neřešení základní otázky postavení islámu ve francouzské sekularizované společnosti a naopak na snahu členů CFCM získat co největší politickou moc. Tím vyšla na povrch názorová roztržičnost členů CFCM. Ta se ještě více projevila v reakci na přijetí tzv. šátkových zákonů v roce 2004, kdy prezident CFCM (GMP) požadoval vyvolání změn na ústavní úrovni, ale zástupce UIOF se dovolával pouličních protestů jako legitimního prostředku dosažení změny. Ani volby plánované na duben 2005 nepřinesly zklidnění situace. V září 2004 pak rektor GMP Dalil Boubaker prohlásil, že pokud se nezmění volební proces a kritéria stanovující počty volitelů (zejména kritérium týkající se rozlohy mešity), nebude se GMP, a ani mešity pod ní spadající, účastnit nadcházejících voleb. GMP především prosazovala změnu počtu volitelů na základě množství akreditovaných *imámů* a kvality služeb poskytovaných mešitou. UIOF i FNMF takovéto podmínky odmítly, čímž byla veškerá činnost CFCM paralyzována. Tuto krizi se pokusil vyřešit i tehdejší ministr vnitra Dominique de Villepin, avšak neúspěšně. Během plánovaných voleb v roce 2005, kterých se nakonec účastnily všechny organizace, se navíc projevila stále silná vazba jednotlivých organizací na zahraničí a naopak vliv zahraničí na francouzské muslimy. Zároveň se projevila i jednota muslimské komunity, jelikož se voleb účastnilo 85% volených delegátů. Po volbách se také vynořila řada kritických hlasů, které se zejména vyslovily proti netransparentnosti voleb, ale i potvrzení vůdčí role GMP, navzdory faktu, že nedosáhla nejvyššího počtu získaných hlasů. Toho dosáhlo FNMF, na třetím místě se umístilo UIOF.¹¹⁵

Krizemi však byla existence CFCM fakticky poznamenávána po celou dobu od svého založení. Důležité otázky ohledně budování mešit, certifikace potravin *halal* nebo poutí do Mekky, stále nebyly řešeny. Na pořadu dne byly spíše otázky týkající se rozdělení pravomocí uvnitř CFCM, mocenské boje jednotlivých organizací nebo osobní konflikty

¹¹⁴ Ibid., 14-15.

¹¹⁵ Laurence, *Integrating Islam*, 172-174.

členů rady. Příkladem nedostatečné reakce může být otázka karikatur proroka Mohameda v dánském tisku, které popudily celý muslimský svět. Na podobné problémy nebyla rada připravena, a proto nebyla schopna zaujmout vhodné stanovisko, a ani po právní stránce nedokázala, vzhledem k nezkušenosti svého právního aparátu, dostatečně reagovat. Na druhou stranu, jedním ze světlých okamžiků její existence byl rok 2006, kdy byli jmenováni duchovní správci pro nemocnice, vězení a armádu, kteří ale finálně nebyli potvrzeni administrativním výborem rady.¹¹⁶

Volby v roce 2008 pak znamenaly další narušení struktury CFCM, protože hlasování se rozhodla bojkotovat GMP. Navíc v reakci na výsledky voleb v roce 2005, se v roce 2006 vytvořila další silná muslimská organizace, složená z bývalých členů FNMF. *Rassemblement des Musulmans de France* (Sdružení francouzských muslimů, dále jen RMF), propagující umírněnou formu islámu. V následujících volbách získalo nejvyšší počet hlasů a získáním postu prezidenta CFCM (Mohammed Moussauoi) se stalo jednou z vůdčích organizací rady.¹¹⁷ Tím skončila éra vedoucího postavení GMP v této instituci. Zároveň s ní byl zřetelný pokles podpory ostatních organizací vzniklých především v 80. letech 20. století. Nový prezident deklaroval úmysl provést několik změn a úprav s cílem zajištění efektivnějšího fungování této organizace. Úpravy spočívaly zejména v zastoupení všech velkých mešit a organizací v exekutivním odboru, který od této chvíle čítal 17 postů. FNFM se odmítla podílet.

Nikolas Sarkozy v roce 2003 prohlásil: „Po dobu čtyřiceti let jsme [my - Francouzi] tomu odmítali čelit. Pokud nyní zjistíme, že islám není slučitelný s hodnotami Republiky, co můžeme udělat s pěti miliony muslimy žijícími ve Francii? Vykopnout je? Přinutit je konvertovat, nebo donutit je nepropraktikovat své náboženství?“¹¹⁸ Takže navzdory všem problémům, které CFCM má, ve Francii neexistuje jiná alternativa organizace reprezentující muslimskou komunitu. Navíc pokud by CFCM přestalo existovat, vliv zahraničních muslimských vlád na francouzskou komunitu by se znásobil, což by vedlo k posílení pro Francii tak nepřijatelného komunitarismu (viz kapitola 3.3).¹¹⁹ Činnost CFCM v tomto období je možné shrnout za pomoci titulku jednoho z novinových článků v *Le Monde*, který říká, že existence CFCM je lepší než nic. A to zejména v porovnání se

¹¹⁶ Xavier Termisien, Le Conseil du culte musulman sort de la paralysie, après un an de crise, *Le Monde*, 102 (2006).

¹¹⁷ Historie RMF, webové stránky RMF: <http://www.lermf.com/le-rmf/rmf/historique-du-rmf.html> (staženo: 28. 4. 2012).

¹¹⁸ Marie-Christine Tabet, Le ministre de l'Intérieur dévoile le projet présenté ce matin en Conseil des ministres, *Le Figaro*, č. 30 (duben 2003).

¹¹⁹ Jonathan Laurence a Justin Vaïsse, Le CFCM, c'est mieux que rien, *Le Monde*, 6. 7. 2008.

sousedními zeměmi, ve kterých podobný proces politické organizace muslimské populace fakticky neprobíhá. Avšak i tak se nejedná o pozitivní výsledek několikaletého úsilí.

3.4 Francouzský stát versus komunitarismus

Pojem komunitarismus byl poprvé použit v 80. letech 20. století ve Spojených státech amerických, a to především v prostředí místních menšin (indiáni, černoši). Tento relativně nově popsáný trend je charakteristický svou snahou o vytvoření jednotných společenství, která pojí stejná kulturní, etnická nebo náboženská tradice, která je důležitější než identita jedince (tu může jedinec najít jen v rámci komunity). Základní myšlenkou je idea všudypřítomných solidárních vazeb a důraz na primární spojení jednotlivce a společnosti. Tím se komunitarismus kriticky vymezuje vůči liberalismu a individualismu.¹²⁰ Svým proti-liberalistickým charakterem je proto pro francouzskou společnost, která navíc neuznává jinou identitu než národní, neakceptovatelný. Podle mnohých politických představitelů představuje negaci francouzské republiky, jelikož oslabuje vlastní devízu Francie – volnost, rovnost a bratrství. Volnost je oslabena uzavřením jednotlivců do komunit s vlastními pravidly, která nejsou společná pro všechny. Rovnost je ohrožena uznáváním jiných práv a pravidel na úrovni několika komunit. Nakonec myšlenka bratrství je zpochybněna samou podstatou komunit založených na zvýrazňování rozdílných tradic a hodnot jednotlivých komunit.¹²¹ V tomto kontextu přestává být společnost a kultura nositelem náboženských hodnot. Jejich místo přebírá komunita tvořená věřícími, kteří se do ní rozhodli vstoupit na základě své svobodné vůle, což činí danou komunitu velmi silnou. V důsledku tohoto rozhodnutí jedince je jeho následná integrace do většinové společnosti velmi obtížná.

Muslimské komunity ve Francii jsou tvořeny na podobných základech komunitarismu a vymezují se vůči většinové, tedy sekulární a demokratické, společnosti právě svým zvláštním náboženským charakterem. Základ těchto komunit tvoří z hlavní části potomci přistěhovalců, kteří nejsou schopni přijmout hodnoty majoritní společnosti a modernity s ní spojené a kteří zároveň nejsou schopni rozlišit mezi kulturou svých rodičů, která je jim cizí a vlastním náboženstvím, a proto se uchylují k tradičnímu a radikálnímu pojetí islámu, v dnešní době navíc značně ovlivněného postupující globalizací.¹²² Jedná se o moderní formy islámu, ke kterým se jedinec hlásí ne na základě jakéhosi dědictví po

¹²⁰ Roy, *La laïcité face à l'islam*, 136-137.

¹²¹ Airiau, *Cent ans*, 229-230.

¹²² Roy, *La laïcité face à l'islam*, 130-132.

předcích, ale na základě své osobní volby.¹²³ Tato, často izolovaná, komunita, tzv. islám v diaspoře, je také charakteristická svým neo-fundamentalistickým zaměřením (viz následující kapitola), s jehož vymezením poprvé přichází francouzský politolog Olivier Roy.

3.5 Islámský neo-fundamentalismus

Podle Oliviera Roye je dnešní radikální islamismus, který představuje největší hrozbu, projevem moderního pojetí islámu přetvořeného vlivem globalizace. Tento nový trend je nazýván neo-fundamentalismus.¹²⁴ Podle Roye mají islámský i křesťanský neo-fundamentalismus za cíl dosáhnout čisté podoby jejich náboženství, oproštěný od vlivu kulturních tradic, společnosti a s důrazem na nacionální prvky. Neo-fundamentalisté také usilují o odtržení od současných náboženských praktik, které jsou podle nich „poskvřené pohanstvím“. Kultura je pak vnímána jako nadbytečná a až nebezpečná, proto je jakékoliv nenáboženské výtvarné umění, hudba nebo literatura nepřípustná. Neo-fundamentalisté dále předpokládají, že svět je homogenní, jelikož všichni si jsou před Bohem rovni, čímž popírají jakékoliv sociální nebo ekonomické nerovnosti. Na druhou stranu odlišnost pohlaví je pro neo-fundamentalisty zásadní a ta jediná rovina (kromě rozdělené na věřící a nevěřící) dělicí společnost.¹²⁵ Svým přesvědčením odmítajícím jakékoliv formy kultury pak přitahují jak přistěhovalce, kteří se cítí vykořeleni v nové společnosti, tak ty, kteří odmítají rostoucí globalizaci a s tím spojené přebírání hodnot západních kultur. V tomto náboženském konceptu je též, vzhledem ke svému vnímání společnosti, nemožné jakékoliv pojetí státu,¹²⁶ a proto i jakékoliv politické hodnoty (*laïcité* nevyjímaje). Avšak i když je neo-fundamentalistům otázka *laïcité* ze svého principu vzdálená, otázka sekularizace se jich týká velmi těsně. Sama víra je neo-fundamentalisty vnímána jako vysoce individuální a orientovaná na „sebespasení“ jedince. To způsobuje, že samo náboženství je vytrženo ze společenského vlastnictví a stává se živnou půdou pro vytváření uzavřených komunit věřících.¹²⁷ Proto je vytváření různých sekt a radikálních skupin logickým důsledkem.

V současné době je islámský neo-fundamentalismus vnímán jako jedna z největších hrozeb pro společnost, protože jeho kořeny se nacházejí i mimo arabský svět. Lidé zastávající tuto odnož islámu podporují globální, a proto abstraktní, muslimskou identitu,

¹²³ Hervieu-Léger, *Le miroir*, 84.

¹²⁴ Charakteristika neo-fundamentalismu na <http://www.amo.cz/publikace/dzihad-mezí-politikou-a-nabozenstvím---hledání-logiky-islamskeho-terorismu.html> (staženo: 2. 4. 2012).

¹²⁵ Roy, *La laïcité face à l'islam*, 126-128.

¹²⁶ Jednu z výjimek tvoří Muslimské bratrstvo v Egyptě, které představu o islámském státě má.

¹²⁷ *Ibid.*, 130-131.

kteřá nemá základy v žádné z moderních společností ani kultuře.¹²⁸ Takto vzniklé globální společenství věřících, tzv. *umma*, již není založeno na tradicích děděných po generace, ale na volbě identity jedince. Vzniká tedy komunita založená na zvolené příslušnosti, která může být stejně nepřátelská vůči západní společnosti, tak i vůči tradicím jiných imigrantů.¹²⁹ Politika naměřená proti takovým potencionálním hrozbám musí být podle Roye zaměřená na integraci těchto náboženských skupin do společnosti, a to bez důrazu kladeného na náboženské dogma. Jedním z možných prostředků může být i snaha o sjednocení společnosti na jiném než náboženském základu (tato snaha může být vnímána jako jeden z podnětů pro zákaz muslimských šátků na veřejnosti). Současná francouzská společnost vnímá muslimy maghrebského původu, a především pak mladou generaci, v rámci obrazu radikálních islamistů. A Roy dodává, že současná výrazná snaha o obranu *laïcité* všemi možnými prostředky vede k vytváření nepřátelského obrazu fundamentalistů, čímž se společnost dostává do uzavřeného kruhu.¹³⁰

Závěr

Po více jak dvaceti letech od prvních kroků politických představitelů směřujících k institucionalizaci francouzského islámu na konci 80. let je více než zřejmé, že dosažení vytyčeného cíle, tedy vytvoření instituce reprezentující zájmy všech francouzských muslimů, je ještě velmi vzdálené. Zásadní problém pro vytvoření této instituce představoval fakt, že měla reprezentovat islám ve Francii v jeho obrovské rozmanitosti dané rozdíly mezi jednotlivými národními větvemi islámu. Navíc se mělo jednat o instituci, která by odpovídala principům *laïcité*, vnímaných v tomto případě ne ideologicky, ale jako nástroj práva, a respektovala je. Zároveň měla tato instituce zachovávat pluralitu zúčastněných subjektů.

Z počátku volili francouzští představitelé pro dosažení stanoveného cíle možnost vytvoření poradního orgánu, tedy Náboženské rady pro islám ve Francii (CORIF), který měl poskytovat doporučení v případě jednání s muslimskou menšinou. Jeho doporučení však nebyla závazná, a proto jeho vliv na rozhodování byl velmi omezený. S příchodem gaullistů do úřadu ministra vnitra se změnilo pohlížení na muslimskou instituci a Charles Pasqua vytvořil Konzultativní radu francouzských muslimů (CCMF), v jehož čele stál

¹²⁸ Barša, *Nová xenofobie*, 3.

¹²⁹ *Ibid.*, 4.

¹³⁰ Olivier Roy, *Globalised Islam: The Search of New Ummah*, (London: C. Hurst & Co. Publishers, 2004), 234-243.

rektor Velké mešity v Paříži (GMP), Dalil Boubaker. S vytvořením dodnes platné Charty muslimského vyznání ve Francii v roce 1995 znamenala přetvořená CCMF na Francouzskou radu pro muslimské vyznání (CRMF), tedy skutečnou reprezentativní instituci francouzských muslimů. Avšak její fungování nemělo v důsledku vnitřních sporů způsobených rozlišnými zájmy zúčastněných organizací dlouhého trvání. Jean-Pierre Chevènement znovu změnil metodu přístupu k islámu a začal se osobně angažovat v politice konzultací. Ty předcházely všem rozhodnutím. Finálním rozhodnutím byla v roce 2003, za vlády Nicolase Sarkozyho, vytvořena Francouzská rada pro muslimské vyznání (CFCM).

Se vznikem Francouzské rady pro muslimské vyznání (CFCM) měli mnozí politici představitelé za to, že právě ona se stane reprezentativní organizací islámu, která bude schopná vyjednávat s francouzským státem ohledně všech témat týkajících se veřejného pořádku. Nicméně již vývoj během několika let po jejím ustavení začal svědčit o rozpolcenosti a křehkosti této nově vzniklé organizace. Hlavní překážku pro efektivní fungování rady představovala a stále představuje již zmíněná rozmanitost islámu, ta je dána mnohonárodnostním složením muslimské komunity. A každá národnostní skupina je reprezentována odlišnou organizací, která v rámci CFCM stále vystupuje pouze sama za sebe, a ne ve jménu muslimů ve Francii obecně. Přesto však vytvoření CFCM a jejich regionálních poboček představuje posun ve vztahu Francie a druhého nejrozšířenějšího vyznání na jejím území.

Co je však překvapující v průběhu tohoto procesu, je významná účast francouzských vlád při vytváření této instituce. A to především proto, že francouzský stát pouze neochotně akceptuje podobné zprostředkovatelské orgány, zvláště pak náboženské. Vznik tohoto typu organizací historicky představoval „soukromou vůli“ určité skupiny obyvatelstva, ať už se jednalo o vznik odborového nebo feministického hnutí. Co se týče francouzského islámu, je zřejmé, že podnět pro jeho institucionalizaci vycházel právě ze strany státu. Tím se islám dostal znovu do pozice katolíků z počátku 20. století, jelikož do systému *laïcité* muslimové, stejně jako katolíci, vstoupili na základě politické aktivity francouzského státu. Stejně jako katolická církev i islám nejdříve prošel institucionální organizací a až poté nastoupila otázka teologie. Spolu s angažovaností však pro francouzský stát vznikla povinnost převzít roli ochránce veřejného pořádku a zprostředkovatele jednání více protichůdných stran, čímž si navíc i upevňoval svou pozici a posiloval své zájmy.

V závěru práce je také nutné najít odpověď na výše položenou otázku, zdali analyzované kroky francouzských vlád vedoucích k institucionalizaci a organizaci francouzského islámu přispěly k proměně „islámu ve Francii“ na „francouzský islám“, který by svou organizací odpovídal principům *laïcité*, jak tomu v 90. letech chtěl ministr vnitra Jean-Louis Debré. Na základě předložené argumentace je zřejmé, že k tomuto cíli společnost prozatím nedospěla. Nestálost a nejednotnost této organizace, způsobená neshodami mezi různými větvemi islámu prezentované odlišné organizace a jejich boj o vliv a moc v rámci CFCM, prozatím neumožňují fungování porovnatelné s působením obdobných protestantských a židovských organizací. Tato organizace tedy není schopna reprezentovat francouzský islám pro svou diverzitu, kterou se stále nepodařilo překonat. Pro většinu muslimů však náboženská otázka, kterou se má CFCM primárně zabývat, představuje druhotný problém, protože v první řadě je pro ně důležitá integraci na úrovni společnosti a především ekonomiky. V tomto ohledu však CFCM, právě kvůli svým vnitřním problémům, není schopná zajistit pokrok. A ani vývoj v letech 2011 a 2012 nenasvědčuje tomu, že by se situace změnila, jelikož CFCM je stále ovlivňována vnitřními rozpory projevujícími se zejména v průběhu voleb, u kterých se pomalu stává tradicí, že je jedna z participujících organizací plánovitě bojkotuje.

Summary

More than twenty years after first steps of French political representatives which should lead to the establishment of Muslim representative institution, it's evident that the achievement of the goal is quite far of reality. The main problem for creation of this representative body is the diversity of Muslim community in France which the institution should represent. Moreover the institution should respect *laïcité* principles, in this case perceive not in the ideological way but as legal instrument.

Initially French politicians had chosen the possibility of creation of the consultative body - CORIF which should purvey not binding suggestion in the case of negotiations with Muslim minority. During the governance of Gaullist party in French, especially with Charles Pasqua in the head of ministry of interior, the attitude had changed. He had created the Representative Council of Muslims in France (CRMF) as a representative institution of Islam in France with the rector of Great Mosque in Paris in the head. But this body was replaced during the era of Minister Jean-Pierre Chevènement, who introduced the period of consultations. This period led to the establishment of French Council of Muslim Faith (CFCM) in 2003.

With the establishment of CFCM most of political representatives concluded that CFCM is the right choice for the Muslim community's representation. But the development few years after the establishment showed the disunity and fragility of this organisation due to the different interests of concerned organisations which represented different branches of Islam. Nevertheless the creation of CFCM signified the shift in the relation of France and its second largest religion. What is surprising on the process is the significant participation of French state which is not accepting historically similar representative bodies, especially the religions ones. This is the point where today's Islam gained the same ground as the Catholicism at the beginning of the 20th century while Muslims, same as Catholics, were incorporated in the *laïcité* systems following political activity of French state.

At the end of the thesis is important to answer the question if the process of institutionalization of Islam in France contributed to the creation of French Islam. On the basis of previous argumentation it's evident that this goal wasn't reach yet. And regarding to the contemporary development in CFCM it's probable that the situation is not going to change.

Použitá literatura

Prameny

Dekret z 21. února 1795 o oddělení církve od státu, online dostupný: <http://www.eglise-etat.org/1795.htm> (staženo: 6. 3. 2012).

Zákon z roku 1905 o oddělení církví od státu, dostupný online: <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/eglise-etat/sommaire.asp> (staženo: 4. 3. 2012).

Charta muslimského vyznání ve Francii, dostupná online: http://www.mosquee-de-paris.org/index.php?option=com_content&view=article&id=25&Itemid=2 (staženo: 21. 4. 2012)

Literatura

Airiau, Paul, *Cent ans de laïcité française*, Paříž: Presses de la Renaissance, 2005.

Barša, Pavel, „Nová xenofobie“, *Dingir*, č. 1 (2006), 2-5.

Baubérot, Jean, La laïcité à la française et la minorité protestanete, *Autre temps. Les cahiers du christianisme social*, č. 10 (1986), 5-14. <http://persée.fr> (staženo: 1. 5. 2012)

Billon Alain, „Les fondements idéologiques et les choix de la Consultation“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 23-34, <http://go.galegroup.com> (staženo: 10. 4. 2012).

Boyer, Alain, „La représentation du culte musulman en France“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 8-22, <http://go.galegroup.com> (staženo: 10. 4. 2012).

Charbonneau-Bloomfield, Alice, „L’islam en France: de l’image au vecu“, (disertační práce: Université de Nice, 2002).

Chelini-Pont, Blenadine, „Is laïcité state religion“, *The George Washington International Law Review* 43, č. 1 (leden 2010): 765-815.

Coppa, Frank J., *Controversial concordats*, USA: CUA Press, 1999.

Debré, Jean-Louis, *En mon for intérieur*, Paříž: J.-C. Lattès, 1997.

Ferro, Marc, *Dějiny Francie*, (Praha: NLN, 2006).

Fiala, Pierre, „Les termes de la laïcité. Différenciation morphologique et conflits sémantiques“, *Mots*, č. 27 (1991): 41-57, <http://www.persee.fr> (staženo: 6. 3. 2012).

Geisser Vincent a Khadija Mohsen-Finan, „L’Islam à l’école“, *Institut des Hautes Etudes de la Sécurité Intérieure*, Paris, 2001.

Ghiles-Meilhac, Samuel, De la discorde au fragile compromis, *Bulletin du Centre de recherche français de Jérusalem*, č. 20 (2009), nestránkováno.

Gresh, Alain et al. eds, *1905-2005, Les enjeux de la laïcité*, Paříž: L’Harmattan, 2005.

Fernando, Mayanthi, „The Republic’s „Second Religion“: Recognizing Islam in France“, *Middle East Report*, č. 235 (léto 2005)

Hervieu-Léger, Danièle, „Le miroir de l’islam en France“, *Vingtième siècle, Revue d’histoire*, č. 66 (duben-červen 2000): 79-89.

Ibrahim, Amr H., „Laïcité spécifique de l’islam“, *Autre Temps: Les cahiers du christianisme social I*, č. 10, (1986), 21-30.

Joxe, Pierre, „L’Organisation de l’islam en France: l’exemple de la Fédération protestante peut-il être utile?“, *French Politics, Culture & Society*, č. 1 (jaro 2005): 110-114.
<http://go.galegroup.com> (staženo: 10. 4. 2012).

Kastoryano, Riva, „Religion and incorporation: Islam in France and Germany“, *IMR 38*, č. 3 (listopad 2004), 1234-1255.

Kepel, Gilles a , *Allah in the West: Islam Movements in America and Europa*, Chicago: Stanford University Press, 1997.

Laurence, Jonathan, „From the Élysée Salon to the Table of Republic“, *French Politics, Culture & Society 23*, č.1 (jaro 2005): 37-64.

Laurence, Jonathan, *Integrating Islam: Political and Religious Challenges in Contemporary France*, Washington D.C. , Brookings Institution Press, 2006.

Laurence, Jonathan, a Justin Vaïsse, *Intégrer l’islam: la France et ses musulmans, enjeux et réussites*, Paříž: Odile Jacob, 2007.

Laurence, Jonathan a Justin Vaïsse, Le CFCM, c’est mieux que rien, *Le Monde*, 6/7/2008.

Laurence, Jonathan a Philippa Strum eds. *Governments and Muslim Communities in the West: United States, United Kingdom, France and Germany*, (Washington D.C.: Woodrow Wilson International Center for Sholars, 2008).

Raymond, Gino G., From Islam en France to Islam de France: contradictions of the French left’s responses to Islam, *Patterns of Prejudice 45*, č. 5 (2009), 481-496.

Roman, Joël, „Aux origines du renouveau de la question laïque“, *Les idées en mouvement*, č. 121 (srpen-září, 2004): 2-17, <http://go.galegroup.com> (staženo: 10. 4. 2012).

Roy, Olivier, *Globalised Islam: The Search of New Ummah*, London: C. Hurst & Co. Publishers, 2004.

Roy, Olivier, *La laïcité face à l'islam*, Paříž: Hachette Littératures, 2006.

Roy, Olivier, „Naissance d'un islam européen“, *Esprit* 1, č. 239 (leden 1998): 10-36.

Said, Edward, *Orientalism*, London: Penguin books, 1991.

Sevaistre, Vianney, „Les relations entre le Conseil français du culte musulman (CFCM) et l'État: Quelle nature?“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 68-75, <http://go.galegroup.com> (staženo: 10. 4. 2012).

Tabet, Marie-Christine, „Le ministre de l'Intérieur dévoile le projet présenté ce matin en Conseil des ministres“, *Le Figaro*, č. 30 (duben 2003).

Termisien, Xavier Le Conseil du culte musulman sort de la paralysie, après un an de crise, *Le Monde*, 102 (2006).

Venel, Nancy, „Francités, Islamités“, *French Politics, Culture & Society* 23, č. 1 (jaro 2005): 88-100.

Al Istichara, *Journal de la consultation des musulmans en France* 1, (březen 2000): 1.

Internetové zdroje:

Historie RMF, oficiální webové stránky RMF: <http://www.lermf.com/le-rmf/rmf/historique-du-rmf.html> (staženo: 28. 4. 2012).

Historie Protestantské federace na oficiálních webových stránkách: <Http://www.protestants.org/index.php?id=81> (staženo: 7. 4. 2012).

Údaje o velikosti muslimské menšiny: <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2010/06/28/97001-20100628FILWWW00407-5-a-6m-de-musulmans-en-france.php> (staženo: 14. 4. 2012).

Vnitřní organizace CFCM, oficiální webové stránky CFCM: http://www.lecfcfcm.fr/?page_id=385 (staženo 12. 5. 2012).

Charakteristika neo-fundamentalismu na: <http://www.amo.cz/publikace/dzihad-mezipolitikou-a-nabozenstvim---hledani-logiky-islamskeho-terorismu.html> (staženo: 2. 4. 2012).

Debata o *laïcité* na webových stránkách Senátu Francouzské republiky:
http://www.senat.fr/colloques/actes_laicite/actes_laicite_mono.html#toc5 (staženo: 27. 4. 2012).

Údaje o velikosti muslimské menšiny pro deník *Le Figaro*: <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2010/06/28/97001-20100628FILWWW00407-5-a-6m-de-musulmans-en-france.php> (staženo: 14. 4. 2012).